

Bilag 2 - Opsummering af Natura 2000-planen og mulige virkemidler

Natura 2000-område: 68 Skjern Å

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

1037 Grøn kølleuldsmed

Bevaringsprognose:

Vurderet Gunstig

Langsigtet mål:

Bevaring af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Ingen kendte trusler	Ingen Indsats i 1. planperiode	☐	☐	☐	☐	Ingen indsats i 1. planperiode

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

1095 Havlampret

Bevaringsprognose:

Ukendt

Langsigtet mål:

Bevaring eller genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Ingen kendte trusler	Ingen Indsats i 1. planperiode	☐	☐	☐	☐	

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

1096 Bæklampret

Bevaringsprognose:

Vurderet Gunstig

Langsigtet mål:

Bevaring af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Ingen kendte trusler	Ingen Indsats i 1. planperiode	☐	☐	☐	☐	

Natura 2000-område: 68 Skjern Å

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

1099 Flodlampret

Bevaringsprognose:

Ukendt

Langsigtet mål:

Bevaring eller genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Ingen kendte trusler	Ingen Indsats i 1. planperiode	☐	☐	☐	☐	

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

1106 Laks

Bevaringsprognose:

Vurderet Gunstig

Langsigtet mål:

Bevaring af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Prædation	Konkret indsats	☒	☐	☐	☐	Naturpleje

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

1318 Damflagermus

Bevaringsprognose:

Ukendt

Langsigtet mål:

Bevaring eller genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Ingen kendte trusler	Ingen Indsats i 1. planperiode	☐	☐	☐	☐	Ingen indsats i 1. planperiode

Natura 2000-område: 68 Skjern Å

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

1355 Odder

Bevaringsprognose:

Vurderet Gunstig

Langsigtet mål:

Bevaring af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Ingen kendte trusler	Ingen Indsats i 1. planperiode	☐	☐	☐	☐	Ingen indsats i 1. planperiode

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

1831 Vandranke

Bevaringsprognose:

Vurderet Gunstig

Langsigtet mål:

Bevaring af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Næringsstofbelastning	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Tiltag via vandplanlægningen

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

3130 Ret næringsfattige søer og vandhuller med små amfibiske planter ved bredden

Bevaringsprognose:

Vurderet Ugunstig

Langsigtet mål:

Genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Næringsstofbelastning	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Tiltag via vandplanlægningen

Natura 2000-område: 68 Skjern Å

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

3140 Kalkrige søer og vandhuller med kransålgler

Bevaringsprognose:

Vurderet Ugunstig

Langsigtet mål:

Genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Næringsstofbelastning	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Tiltag via vandplanlægningen

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

3150 Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks

Bevaringsprognose:

Vurderet Ugunstig

Langsigtet mål:

Genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Næringsstofbelastning	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Tiltag via vandplanlægningen

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

3160 Brunvandede søer og vandhuller

Bevaringsprognose:

Vurderet Ugunstig

Langsigtet mål:

Genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Næringsstofbelastning	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Tiltag via vandplanlægningen

Natura 2000-område: 68 Skjern Å

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

3260 Vandløb med vandplanter

Bevaringsprognose:

Vurderet Gunstig

Langsigtet mål:

Bevaring af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Ingen kendte trusler	Ingen Indsats i 1. planperiode	☐	☐	☐	☐	Ingen indsats i 1. planperiode

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

4030 Tørre dværgbusksamfund (heder)

Bevaringsprognose:

Ugunstig

Langsigtet mål:

Genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Atmosfærisk N-deposition	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Gældende lovgivning
Næringsbelastning fra dyrkede arealer	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Gældende lovgivning
Invasive arter	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Rydning af vedplanter
Tilgroning med vedplanter	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Rydning af vedplanter

Natura 2000-område: 68 Skjern Å

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

6230 * Artsrige overdrev eller græsheder på mere eller mindre sur bund

Bevaringsprognose:

Ugunstig

Langsigtet mål:

Genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Atmosfærisk N-deposition	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Gældende lovgivning
Tilgroning med vedplanter	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Rydning af vedplanter
Invasive arter	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Bekæmpelse af invasive arter
Næringsbelastning fra dyrkede arealer	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Gældende lovgivning
Tilgroning med græs og høje urter	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Afgræsning
Arealreduktion/ fragmentering	Udvidelse af naturarealet	☐	☒	☐	☒	Mulige virkemidler til truslen: Etablering på §3-arealer

Natura 2000-område: 68 Skjern Å

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

6410 Tidvis våde enge på mager eller kalkrig bund, ofte med blåtop

Bevaringsprognose:

Ugunstig

Langsigtet mål:

Genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				
		1	2	3	4	
Tilgroning med vedplanter	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Rydning af vedplanter
Tilgroning med græs og høje urter	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Afgræsning
Atmosfærisk N-deposition	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Gældende lovgivning

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

7140 Hængesæk og andre kærsmfund dannet flydende i vand

Bevaringsprognose:

Ugunstig

Langsigtet mål:

Genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				
		1	2	3	4	
Atmosfærisk N-deposition	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Gældende lovgivning
Invasive arter	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Naturpleje
Tilgroning med græs og høje urter	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Høslet
Arealreduktion/ fragmentering	Udvidelse af naturarealet	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Afskæring af dræn og grøfter

Natura 2000-område: 68 Skjern Å

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

7220 * Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand

Bevaringsprognose:

Ukendt

Langsigtet mål:

Bevaring eller genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Ingen kendte trusler	Ingen indsats i 1. planperiode	☐	☐	☐	☐	Ingen indsats i 1. planperiode

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

7230 Riggær

Bevaringsprognose:

Ugunstig

Langsigtet mål:

Genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				Mulige virkemidler til truslen:
		1	2	3	4	
Tilgroning med vedplanter	Naturpleje	☒	☐	☐	☐	Høslet
Atmosfærisk N-deposition	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Gældende lovgivning
Arealreduktion/ fragmentering	Udvidelse af naturarealet	☐	☒	☐	☒	Rydning af vedplanter

Natura 2000-område: 68 Skjern Å

Habitatområde: 61 Skjern Å

Udpegningsgrundlag:

91E0 * Elle- og askeskove ved vandløb, søer og væld

Bevaringsprognose:

Ugunstig

Langsigtet mål:

Genopretning af gunstig status

Trussel:	Indsats:	Sigtelinje				
		1	2	3	4	
Utilstrækkelig beskyttelse	Beskyttelse af utilstrækkeligt beskyttede arealer	☐	☐	☒	☐	Mulige virkemidler til truslen: Skovnaturtypebevarende drift/pleje
Atmosfærisk N-deposition	Reduktion af næringstilførsel	☒	☐	☐	☐	Mulige virkemidler til truslen: Gældende lovgivning

Høringsnotat for Natura 2000-plan

NOTAT

vedrørende høringssvar til Natura 2000-plan 2010-2015 inkl. miljørapport (SMV)

*Forslag til Natura 2000-plan nr. 68
Habitatområde H61*

Skjern Å

Udkast til Natura 2000-plan blev annonceret i ekstern høring den 4. oktober 2010. Høringsfristen udløb den 6. april 2011.

Høringsmateriale, høringssvar og høringssnotater kan ses på
http://www.naturstyrelsen.dk/Naturbeskyttelse/Natura2000/Natura_2000_planer/
Og
<http://websag.mim.dk/HoeringVandOgNatur2010/WebSider/visalle.aspx>

Forslag til Natura 2000-plan er annonceret offentligt og desuden sendt i høring hos relevante myndigheder (jf. miljømålsloven § 43 og bekendtgørelse om tilvejebringelse af Natura 2000-skovplaner § 5).

Naturstyrelsen har modtaget i alt 1650 høringssvar vedrørende de enkelte Natura 2000-planer, og dertil omkring 300 mere generelle høringssvar vedrørende vand- og naturplanlægningen. De generelle høringssvar er sammenfattet i et samlet notat, der kan ses på www.nst.dk

Til Natura 2000-plan nr. 68 er der modtaget i alt 6 høringssvar fra *Herning kommune, DOF Vestjylland, Danmarks Naturfredningsforening (DN), Vestjysk Landboforening, Jægerens kommunale Fællesråd i Ringkøbing-Skjern kommune (JKF-Ringkøbing-Skjern) samt Jørgen Harkes.*

Svarene har især berørt følgende punkter:

1. *Datagrundlag*
2. *Trusler*
3. *Ønsker til plejeplan*
4. *Bevaringsprognose*
5. *Områdefægrænsning og udpegningsgrundlag*

Yderligere har høringssvarene berørt følgende emner, hvortil der henvises til det generelle høringssnotat (kan findes via ovenstående link):

1. *Kvælstof*
2. *Trusler*
3. *Rollefordeling*
4. *Lovgrundlag*

5. Prioritering af mål
6. Økonomi
7. Datagrundlag
8. Indsatsprogram
9. Virkemidler herunder tilskudsordninger

Bemærkninger til planforslaget

I det følgende sammenfattes de væsentligste synspunkter til de ovenfor nævnte punkter. Kommentarer hertil er anført i kursiv.

Det skal bemærkes, at høringssvarene kun er gengivet i hovedtræk. Ønskes detaljerede oplysninger om svarenes indhold, henvises der til de fremsendte høringssvar.

1. Datagrundlag

Herning kommune efterspørger kortmateriale og biologiske data på kortlagte rigkær i Skjern Å-dalen.

Naturstyrelsen henviser til www.naturdata.dk hvor alle data om kortlagte naturtyper som danner grundlag for Natura 2000-planen kan findes.

DOF savner oplysninger om forekomster af fugle i området.

En tekst omkring fuglene i Skjern enge tilføjes områdebeskrivelsen.

Vestjysk Landboforening stiller spørgsmålstejn til kortlægningen i området og undrer sig over at der ikke er overensstemmelse mellem kortlægningslaget og § 3-laget.

Naturstyrelsen henleder opmærksomheden på, at habitatkortlægningen er lavet efter faktiske registreringer i felten. De indsamlede data fra feltregistreringerne er tilgængelige på www.naturdata.dk. § 3-laget er et vejledende lag til brug for sagsbehandling, som i mange tilfælde er produceret ud fra luftfotoanalyser, hvor det kan være svært at identificere de enkelte naturtyper. Desuden er der ikke fuldstændigt overlap mellem definitionen af de forskellige naturtyper som der opereres med i henholdsvis naturbeskyttelsesloven og i habitatdirektivet. Ovenstående forklarer, hvorfor der kan forekomme forskelle mellem § 3-laget og naturtypekortlægningen i Natura 2000 planen.

2. Trusler

DOF anfører en række konkrete trusler som hovedsaglig retter sig mod fuglene i Skjern Enge. DN oplister en række trusler som de mener, bør uddybes i planen. Truslerne omhandler næringsstofbelastning, okkerudledning, sandvandring samt forstyrrelse. JKF Ringkøbing-Skjern anfører at prædation fra mink og mårhund er et problem for ynglefuglene i området.

Naturstyrelsen henleder opmærksomheden på at Fuglebeskyttelsesområdet behandles i Natura 2000-planen for Ringkøbing Fjord (N69). Da der ikke er fugle på udpegningsgrundlaget for Skjern Å (N68), kan trusler der relaterer sig til fugle ikke behandles her. Naturstyrelsen har kun medtaget trusler i planen hvis der findes data som dokumenterer truslen. Truslen næringsstofbelastning er

medtaget i trusselsvurderingen. De resterende nævnte trusler findes der ikke data for, eller det er vurderet ikke at være væsentlige trusler, hvorfor de ikke er taget med.

3. Ønsker til plejeplan

DOF foreslår en række konkrete tiltag i området.

Naturstyrelsen vurderer at de foreslåede tiltag er så konkrete, at det vil være op til den handlingsplanlæggende myndighed at tage stilling til de foreslåede tiltag.

4. Bevaringsprognose

DN spørger om prognosen ”gunstig” for vandløb med vandplanter er realistisk når der er problemer med næringsstofftilførsel, okkerudledning og sandvandring.

Det er Naturstyrelsens vurdering at Skjern Å og de sideløb der er med i Natura 2000-området har en god miljøtilstand og at prognosen dermed er god.

5. Områdeafgrænsning og udpegningsgrundlag

DOF-Vestjylland anfører en række fuglearter som de mener, bør optages på udpegningsgrundlaget for området. DN nævner en række fiskearter som de mener, bør optages på udpegningsgrundlaget for området, samt en række arealer som støder op til områdets afgrænsning, som de mener, bør inddrages i afgrænsningen.

Naturstyrelsen henviser til det generelle høringsnotat, afsnittet om udpegningsgrundlag og afgrænsning.

Justeringer af forslag til Natura 2000-plan nr. 68

Planen er på baggrund af de indkomne bemærkninger blevet opdateret i områdebeskrivelsen med oplysninger om fuglene i Skjern Enge.

Naturstyrelsens egne justeringer af forslag til Natura 2000-plan nr. 68

På baggrund af dialog i høringsperioden, og Naturstyrelsens egne overvejelser, er der foretaget mindre justeringer af teksten i trussels- og indsatsafsnittet. Truslen prædation (skarv) mod laks er tilføjet, da det vurderes at være et reelt problem.

Hverken ændringerne som følge af de indkomne bemærkninger, eller Naturstyrelsens egne justeringer giver anledning til fornyet høring af planforslaget.

Sammenfattende redegørelse for høring over miljørapport (SMV)

Parallelt med offentlig høring af planudkast til Natura 2000-plan for område nr. 68 har SMV-redegørelse for planen været i offentlig høring i henhold til bekendtgørelse af lov om miljøvurdering af planer og programmer § 8.

Natura 2000-planens formål er at sikre eller genoprette bevaringsstatus for de arter og naturtyper, der har dannet grundlag for udpegning af Natura 2000-område nr. 68. SMV-rapporten viste ikke

modstrid med andre miljøhensyn, og der er i den offentlige høring ikke modtaget kommentarer til rapporten.

Den offentlige høring har givet anledning til ændring af Natura 2000-planen, hvor områdebeskrivelsen er blevet opdateret.

Naturstyrelsen vil overvåge effekten af Natura 2000-planen gennem det nationale overvågningsprogram NOVANA,

http://www.naturstyrelsen.dk/Naturbeskyttelse/National_naturbeskyttelse/Overvaagning_af_vand_og_natur/, som følger udviklingen i naturtilstanden og arealudbredelse af de naturtyper og arter, som planlægningen omfatter. Desuden vil Naturstyrelsen i samarbejde med Fødevarerhverv og Kommunernes Landsforening overvåge fremdriften i den forudsatte forvaltningsindsats.

Skjern Å – N68

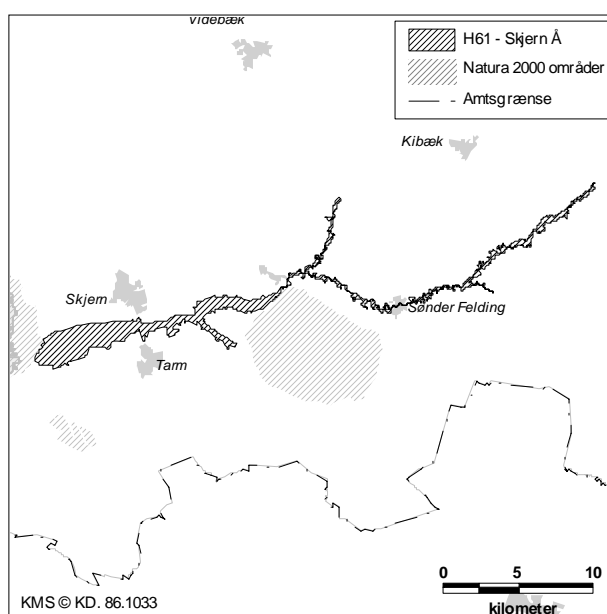
Indholdsfortegnelse

1. Beskrivelse af området.....	2
2. Udpegningsgrundlag	2
3. Foreløbig trusselvurdering.....	3
4. Naturforvaltning og pleje	14
5. Nykonstaterede eller nyindvandrede arter og naturtyper	15
6. Manglende viden og yderligere Vidensbehov	15
7. Bilag	15
8. Kildehenvvisning	15

1. Beskrivelse af området

Natura 2000-området Skjern Å er udpeget som habitatområde (nr. 61). Natura 2000-områdets areal er 2.580 ha.

Skjern Å ligger i en ca. 8 km bred ådal, som blev dannet efter sidste istid af smeltevand fra den østlige isbræ. Åen er Danmarks længste vandløb og afvander 11 % af Jylland. Den udspringer nord for Vejle og løber mod vest og udmunder med delta i Ringkøbing Fjord. Langs åen findes arealer med overdrevs-, hede- og rigkærvegetation. Skjern Å er et område af stor betydning på grund af forekomsten af den nationalt sjældne og globalt truede Vandranke, Laksen som den sidste rest af den population der stammer fra istiden, samt forekomsten af Odder og Grøn Kølleguldsmed (Tekst fra: <http://www2.skovognatur.dk/natura2000/database/>).

Figur 1.1 Kort over Natura 2000-områdets afgrænsning

2. Udpegningsgrundlag

Natura 2000-området Skjern Å er udpeget på grundlag af 4 naturtyper, 6 dyrearter og 1 planteart. I 2004 og 2005 er der foretaget en kortlægning af de terrestriske habitatnaturtyper indenfor habitatområderne (Fredshavn 2004). Oversigter over de udpegede naturtyper og arter fremgår af tabel 2.1 og 2.2. Her er det også angivet hvor data stammer fra.

Tabel 2.1 Naturtyper som aktuelt udgør udpegningsgrundlaget for Habitatområde nr. 61. *Prioriteret naturtype. **Skovnaturtyperne kortlægges af SNS og er ikke inkluderet i denne basisanalyse. 1) Data stammer fra NOVANA overvågningsprogrammet (2004-2005) samt Ringkjøbing Amt overvågning i perioden 1988-2005. 2) Data stammer fra NOVANA kortlægning (2004-05). Naturtyperne kan ses i kortmaterialet.

Nr.	Naturtype	Forekomster	Areal (ha)	Kilde
3260	Vandløb med vandplanter	-	425	1)
6230	*Artsrige overdrev eller græsheder på mere eller mindre sur bund	30	76,4	1) + 2)
7230	Rigkær	5	5,8	2)
91E0	*Elle- og askeskove ved vandløb, søer og væld	**	**	**

De 3 naturtyper med relevans for denne basisanalyse, der findes på udpegningsgrundlaget, er alle fundet ved amtets kortlægning i 2005. Herudover er der fundet 3 andre terrestriske naturtyper som pt. ikke er på udpegningsgrundlaget. De 3 nykonstaterede naturtyper kan ses i tabel 5.1. I det følgende materiale er det de kortlagte naturtyper der er lavet analyser på.

Tabel 2.2 Arter som aktuelt udgør udpegningsgrundlaget for habitatområde nr. 61. 1) Data stammer fra NOVANA overvågning (2004-05). 2) Ringkjøbing Amts regionale tilsyn. 3) Olsen & Koed (2004). De potentielle levesteder kan ses i kortmaterialet.

Nr.	Art	Areal (ha)	Kilde
1037	Grøn Kølleguldsmed (Ophiogomphus cecilia)	433	1)
1095	Havlampret (Petromyzon marinus)	424	3)
1096	Bæklampret (Lampetra planeri)	422	3)
1099	Flodlampret (Lampetra fluviatilis)	421	3)
1106	Laks (Salmo salar)	413	1) + 2)
1355	Odder (Lutra lutra)	1.941	1)
1831	Vandranke (Luronium natans)	127	1)

3. Foreløbig trusselsvurdering

På baggrund af de tilgængelige data om naturtyper og arters forekomster (se kort) er der foretaget en foreløbig vurdering af truslerne mod arterne og naturtyperne i Skjern Å. Truslerne omfatter påvirkninger, hvor der er en begrundet mistanke om, at de har en negativ betydning for naturtilstanden.

Terrestriske naturtyper

Eutrofiering udgør sandsynligvis en trussel for hederne og overdrevene. Tilgroning med høj vegetation eller vedplanter, kan ses som en konsekvens af øget næringsstofindhold og afvanding og er konstateret i omfang på tørre heder, tidvis våde enge, hængesække og rigkær. Der blev konstateret invasive arter på de tørre heder, sure overdrev og hængesække. Det er Gyvel, Glansbladet Hæg, Sitka-Gran og Bjerg-Fyr der er tale om. På trods af at der på mange arealer er etableret græsning, så er der et generelt behov for mere afgræsning af overdrevs- og engarealer, herunder rigkærene, langs Skjern Å.

Samlet beskrivelse for vandløb med vandplanter (3260)

Samlet konklusion for vandløb med vandplanter (naturtype 3260) i habitatområde nr. 61 er, at naturtypen ikke vurderes at være truet. Den potentielle udbredelse af naturtype 3260 vurderes at udgøre 425 ha.

Vandranke

Vandranke antages generelt at være en konkurrencesvag art, der kun vokser, hvor miljøet har lave næringsstofkoncentrationer, eller hvor der er forstyrrelser, fordi stress og forstyrrelser mindsker konkurrencen (Laursen 2003). Den store forekomst af vandranke i Sydlige Parallelkanal hænger givetvis sammen med en relativt hårdhændet vedligeholdelse indebærende 2-4 årlige grødeskæringer. Bestanden i Sydlige Parallelkanal vurderes ikke at være truet. Forekomsterne i de mindre søer vurderes på sigt at være truet af udkonkurrering fra andre arter. Det samme gælder forekomsterne i Skjern Å.

Grøn kølleguldsmed

Grøn Kølleguldsmed lever i de store jyske vandløb, Skjern Å, Omme Å, Karup Å, Storå og også i Guden Å. Disse vandløb er alle karakteriseret ved, at have en god vand- og vandløbskvalitet. Arten er følsom overfor udledninger af organisk materiale, okker og dårlig fysisk vandløbstilstand og arten har været i fremgang over den seneste 10-årige periode i takt med at vandløbenes miljøtilstand er blevet forbedret ved nedbringelse af udledningerne af organisk materiale fra renseanlæg, dambrug og private ejendomme i det åbne land. Som alle andre rentvandskrævende vandløbsinvertebrater vil bestandene af Grøn Kølleguldsmed i de store jyske vandløb være afhængige af en fortsat god vandløbskvalitet. Det er Ringkjøbing Amts vurdering, at Grøn Kølleguldsmed ikke umiddelbart er udsat for trusler på dens levesteder indenfor habitatområde 61.

Laks

De væsentligste trusler mod Laksen i habitatområde 61, Skjern Å, vurderes at være: manglende passage i vandløbene, prædation fra Skarv og fiskeri i Ringkjøbing Fjord.

Havlampret

De væsentligste trusler mod Havlampretten vurderes generelt at være: Manglende passage i vandløbene, dårlige fysiske forhold i vandløbene og organisk forurening i vandløbene. Kendskabet til Havlamprettens specifikke krav er dog mangelfuldt, og truslerne mod Havlampretten i habitatområde 61, Skjern Å, lader sig derfor ikke nærmere vurdere.

Flodlampret

De væsentligste trusler mod Flodlampretten vurderes generelt at være: Manglende passage i vandløbene, dårlige fysiske forhold i vandløbene og organisk forurening i vandløbene. Kendskabet til Flodlamprettens specifikke krav er dog mangelfuldt, og truslerne mod Flodlampretten i habitatområde 61 lader sig derfor ikke nærmere vurdere.

Bæklampret

Bæklampretten er vidt udbredt i de vestjyske vandløb og arten vurderes generelt ikke at være truet indenfor habitatområde 61.

Odder

På baggrund af Odderens positive fremgang i Jylland i løbet af 1990'erne, og forekomsten på flere lokaliteter i område nr. 61 vurderes der ikke umiddelbart at være trusler mod den indenfor habitatområdet. Det er dog vigtigt, at der fortsat findes uforstyrrede yngle- og fourageringsmuligheder indenfor området.

3.1. Beskrivelse af naturtilstanden i de terrestriske naturtyper

I forbindelse med kortlægningen af de 18 terrestriske, lysåbne habitattyper (Fredshavn 2004) er der foretaget en registrering af udbredelsen af en række naturtype-karakteristiske strukturer. Disse strukturer er delt op i negative og positive strukturer. De positive strukturer er til stede i veludviklede og typiske forekomster af naturtypen under mere eller mindre upåvirkede forhold. Tilsvarende vidner de negative strukturer om en stærkt påvirket naturtype. I felten er strukturerne samlede omfang registreret på en tre-trins skala: udbredte (U), spredte (S) eller ikke tilstede (I).

Tabel 3.1 giver en oversigt over de enkelte naturtypers fordeling i forhold til deres indhold af positive og negative strukturer. Mørkegrøn farve viser veludviklede naturtyper, som tilsyneladende ikke er udsat for nogle nævneværdige trusler, mens mørkerød farve viser dårligt udviklede naturtyper, der antagelig påvirkes kraftigt af en eller flere trusler.

Tabel 3.1 Procentvis fordeling af negative og positive strukturer i de polygoner, hvor de enkelte naturtyper er registreret. For både negative og positive strukturer er angivet om strukturerne samlet set er udbredte (U), spredte (S) eller ikke tilstede (I). Strukturerne er beskrevet i Fredshavn (2004).

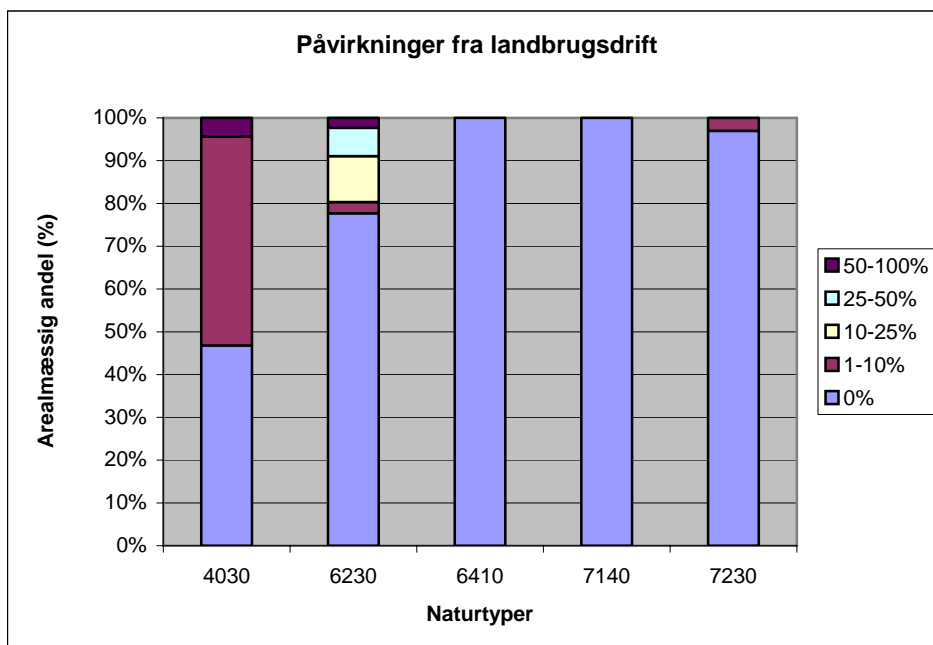
Tør hede (4030)				Surt overdrev (6230)				Tidvis våd eng (6410)			
Strukturer	Negative			Strukturer	Negative			Strukturer	Negative		
Positive	I	S	U	Positive	I	S	U	Positive	I	S	U
U	4	0	8	U	1	0	0	U	100	0	0
S	0	0	49	S	48	0	2	S	0	0	0
I	7	0	32	I	48	0	1	I	0	0	0
8,8 ha				76,4 ha				2,5 ha			

Hængesæk (7140)				Rigkær (7230)			
Strukturer	Negative			Strukturer	Negative		
Positive	I	S	U	Positive	I	S	U
U	0	100	0	U	0	0	0
S	0	0	0	S	0	0	34
I	0	0	0	I	11	5	50
0,7 ha				5,8 ha			

Tabel 3.1 viser at langt de fleste naturtyper tilsyneladende har veludviklede naturtyper uden at være nævneværdigt truede. Dette skal ses i lyset af at kortlægningen af naturtyperne er præget af nogen subjektivitet da naturtyperne skal tolkes bredt. Grænsen for naturtypen kan være svær at sætte, hvis området er præget af tilgroning eller påvirkning fra sprøjteskader og eutrofiering. I mange tilfælde er de mest påvirkede områder formentlig ikke taget med i kortlægningen af naturtyperne. Det betyder at oversigten i tabel 3.1 kommer til at vise en bedre tilstand end den der observeres i virkeligheden.

3.1.1. Eutrofiering

I forbindelse med kortlægningen af de terrestriske naturtyper er der foretaget en registrering af, hvor stor en andel af de kortlagte arealer, der er tydeligt påvirket af landbrugsdrift. Påvirkningerne omfatter gødningsspredning, atmosfærisk deposition, afdrift med sprøjtemidler eller påvirkning med erosionsmateriale fra dyrkede arealer (Fredshavn 2004). I praksis er det vanskeligt at identificere påvirkninger som atmosfærisk deposition og afdrift af sprøjtemidler, hvorfor registreringerne næsten udelukkende dækker over tegn på direkte gødskning. Figur 3.1 viser hvor stor en arealmæssig andel af de kortlagte naturtyper i habitatområdet Skjern Å der er tydeligt påvirket af landbrugsdrift.

Figur 3.1 Den arealmæssige andel af de kortlagte naturtyper som er påvirket af landbrugsdrift. 0 %, 1-10 %, 10-25 %, 25-50 % og 50-100 % angiver hvor stor en andel af det kortlagte areal som er påvirket af landbrugsdriften.

Figur 3.1 viser at naturtyperne 6410, 7140 og 7230 er stort set uden tydelige påvirkninger af landbrugsdrift. Figuren viser endvidere at 49 % og 4 % af de tørre heder (4030) er tydeligt påvirkede af landbrugsdrift på hhv. 1-10 % og 50-100 % af arealerne. Figuren viser desuden at 22 % af de sure overdrev (6230) er tydeligt påvirket af landbrugsdrift på varierende dele (1-100 %) af arealerne.

I forbindelse med kortlægningen af de terrestriske naturtyper er der foretaget en registrering af udbredelsen af positive og negative strukturer, der kan relateres til næringsstofbelastning. Blandt de ændringer, der kan indtræffe som følge af næringsstofbelastning er tilbagegang af laver og mosser, da de er lavtvoksende og derfor særligt udsatte for at blive udkonkurreret af kraftigt voksende vegetation. Det samme gælder lavtvoksende og lyskrævende plantearter, der er karakteristiske for artsrige plantesamfund. Blandt de arter, der regnes som indikatorer for øget næringsstofbelastning er græsarterne Blåtop, Bølget Bunke, Alm. Rajgræs, Alm. Kvik samt arter som Ager-Tidsel, Stor Nælde og Vild Kørvel. Tabel 3.2 viser en oversigt over forekomsten af negative strukturer der er relateret til eutrofiering.

Tabel 3.2 Viser forekomsten af negative strukturer der er relateret til eutrofiering i de enkelte kortlagte naturtyper.

Negative strukturer relateret til eutrofiering		
Naturtype	Strukturer	Antal forekomster ud af total forekomster
4030	Dominans af blåtop eller bølget bunke	8 / 8
6230	Næringsberiget, domineret af rajgræs	17 / 30
6230	Næringsberiget, domineret af kvik	15 / 30
6230	Næringsberiget, domineret af agertidsel	15 / 30
6230	Næringsberiget, domineret af fuglegræs	16 / 30
7230	Eutrofieret	1 / 5

Den gennemsnitlige deposition af atmosfærisk kvælstof (N) til natura 2000 området, beregnet på kommuneniveau (gennemsnit af niveauet i Herning, Aaskov, Skjern og Egvad kommuner) er 18,0 kg N/ha/år (Skov og Naturstyrelsen 2004). I tabel 3.3 ses tålegrænserne overfor atmosfærisk deposition af kvælstof (N) for de registrerede naturtyper i området.

*Tabel 3.3 Naturtypernes tålegrænser mht. atmosfærisk kvælstofdeposition (Skov og Naturstyrelsen 2005). Tålegrænsen er angivet i kg N/ha/år. *Prioriteret naturtype.*

Habitatnaturtype	Tålegrænse
4030 Tørre dværgbusksamfund (heder)	10-20
6230 *Artsrige overdrev eller græsheder på mere eller mindre sur bund	10-20
6410 Tidvis våde enge på mager eller kalkrig bund, ofte med blåtop	15-25
7140 Hængesæk og andre kærsamfund dannet flydende i vand	10-15
7230 Riggær	15-25

Det kan ses af tabel 3.3 at det nedre interval i tålegrænserne for alle kortlagte naturtyper er overskredet med den kommunale gennemsnitlige deposition. Desuden er det øvre interval i tålegrænserne for hængesække (7140) overskredet med den kommunale gennemsnitlige deposition.

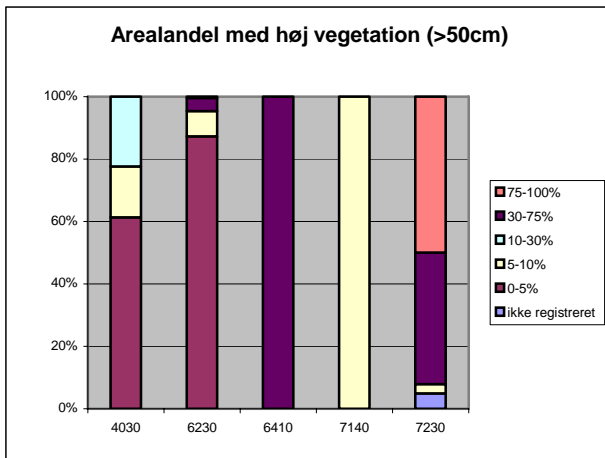
Registreringerne fra kortlægningen sammenholdt med depositionsniveauet viser at eutrofiering sandsynligvis udgør en trussel for hederne (4030) og overdrevene (6230).

3.1.2. Tilgroning

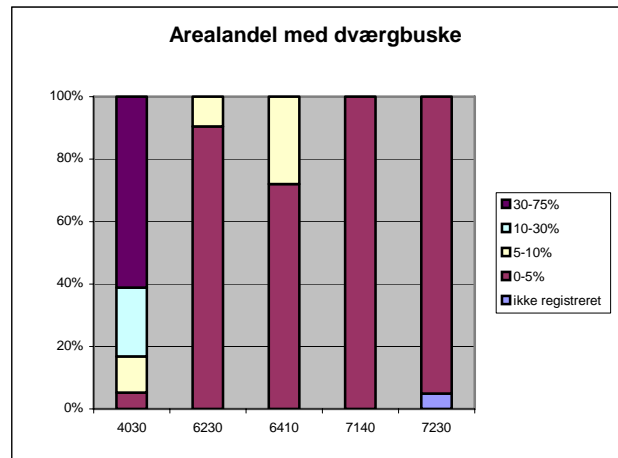
Terrestriske naturtyper

Tilgroning er i dag en alvorlig trussel mod opretholdelsen af de lysåbne naturtyper og deres karakteristiske vegetation. Således er ekstensiv udnyttelse i form af græsning og høslæt centralt for en lang række af de terrestriske naturtyper, der er opført på habitatdirektivets bilag I. Såfremt den traditionelle græsning og høslæt på disse naturtyper ophører, vil de hurtigt vokse til i rørsump, højstauder, åbne krat og endeligt skov. På et tidspunkt i denne successionsrække forsvinder de skyggefølsomme arter, hvorved naturtypen ændrer karakter og udvikler sig til en ny type natur. Afvanding og eutrofiering kan medføre en accelereret tilgroning.

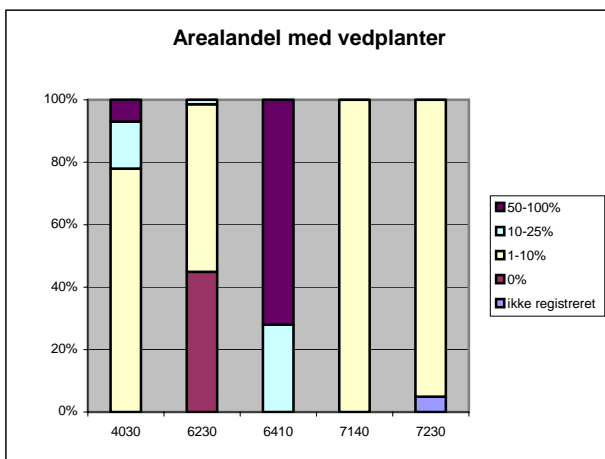
Tilgroningen kan vurderes ud fra arealandelen af områderne med vegetation der er højere end 50 cm (figur 3.2), arealandelen af områderne med dværgbuske og vedplanter (figur 3.3 og 3.4), arealandelen der udnyttes til græsning eller høslæt (figur 3.5), forekomst af negative strukturer, der har relation til tilgroningen (tabel 3.3) og naturtypernes vurderede plejebehov (figur 3.6).

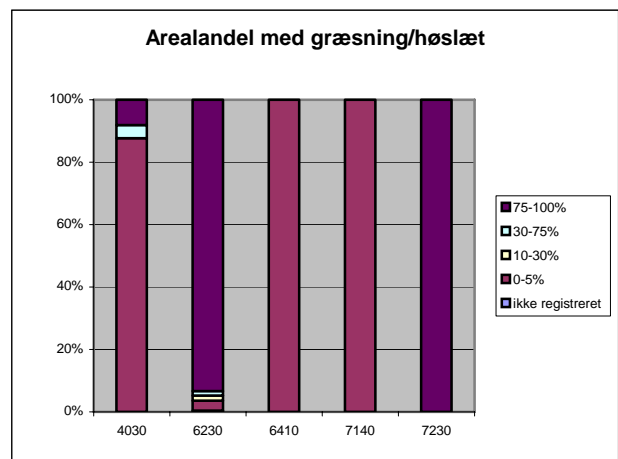
Figur 3.2 Den arealmæssige andel af de kortlagte naturtyper hvor vegetationshøjden er over 50 cm. 0-5 %, 5-10 %, 10-30 %, 30-75 % og 75-100 % angiver hvor stor en andel af det kortlagte areal der har en vegetationshøjde på over 50 cm.

Figur 3.3 Den arealmæssige andel af de kortlagte naturtyper dværgbuske. 0-5 %, 5-10 %, 10-30 % og 30-75 % angiver hvor stor en andel af det kortlagte areal der har dværgbuske.

Figur 3.4 Den arealmæssige andel af de kortlagte naturtyper med vedplanter. 0 %, 1-10 %, 10-25 % og 50-100 % angiver hvor stor en andel af det kortlagte areal der vokser vedplanter på.

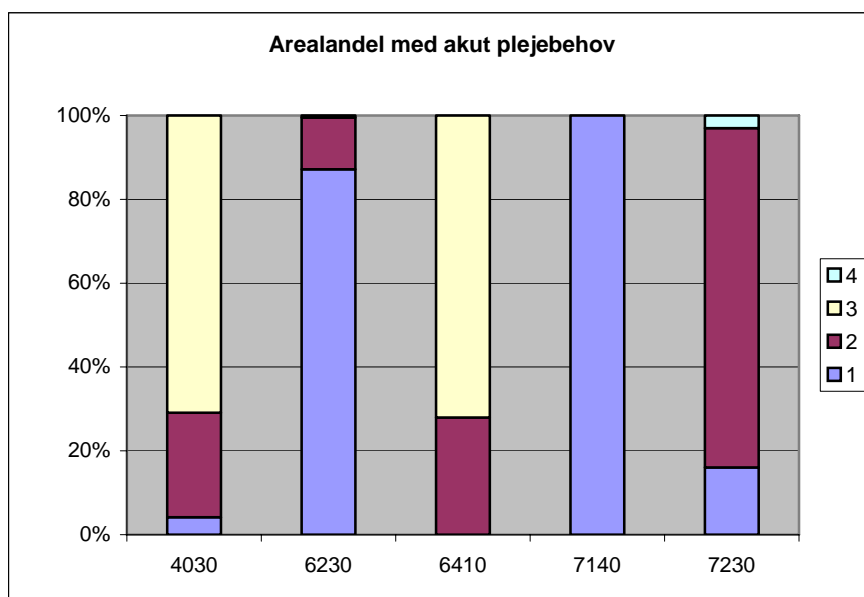
Figur 3.5 Den arealmæssige andel af de kortlagte naturtyper der anvendes til græsning eller høslæt. 0-5 %, 10-30 %, 30-75 % og 75-100 % angiver hvor stor en andel af det kortlagte areal der anvendes til græsning/høslæt

Af figur 3.2, 3.3, 3.4 og 3.5 kan det ses at hederne (4030) ikke bliver græsset, og at enkelte af dem er påvirkede af tilgroning med vedplanter på op til 100 % af arealerne. Det kan endvidere ses at overdrevene (6230) også er påvirkede af tilgroning med vedplanter på trods af at de afgræsses. De tidvis våde enge er tilgroede med vedplanter på op til 50 % af arealerne, de har en høj vegetation på 30-75 % af arealerne samtidig med at de ikke afgræsses. Hængesækkene (7140) er påvirkede af tilgroning med vedplanter og høj vegetation på op til 10 % af arealerne. En stor andel af rigkærene (7230) har en høj vegetation, men uden at være tilgroede med vedplanter. Det kan på sigt være en trussel for rigkærets lavtvoksende arter.

Tabel 3.3 Viser forekomsten af negative strukturer som er relateret til tilgroning i de enkelte kortlagte naturtyper.

Negative strukturer relateret til tilgroning		
Naturtype	Strukturer	Antal forekomster ud af total forekomster
4030	Dominans af blåtop eller bølget bunke	8 / 8
7140	Tilgroet med træer	1 / 1
7230	Dominans af høje urter	4 / 5
7230	Opvækst af vedplanter	1 / 5

Tabel 3.3 viser at der er konstateret negative strukturer relateret til tilgroning i tør hede (4030), hængesæk (7140) og rigkær (7230).

Figur 3.6 viser arealandelen af de kortlagte naturtyper der har et akut plejebæhov for at opnå eller bevare en gunstig tilstand. 1) Ingen indsats nødvendig. 2) Mindre indsats i en kortere årrække 3) En større indsats i en kortere årrække. 4) Betydelig indsats i en længere årrække.

Figur 3.6 viser plejebæhovet for de terrestriske habitatnaturtyper vurderet ved amtets kortlægning. Figuren viser at der på ca. 70 % og 25 % af de tørre heder (4030) kræves hhv. en større indsats i en kortere årrække og en mindre indsats i en kortere årrække. For de tidvis våde enge (6410) kræves en større indsats i en kortere årrække på ca. 70 % af arealerne og en mindre indsats i en kortere årrække på ca. 30 % af arealerne. Tidvis våd eng (6410) kan plejes ved at afgræsse arealerne. Figuren viser desuden at rigkærene (7230) kræver en mindre plejebæhov i en kortere årrække på ca. 80 % af arealerne mens der kræves en betydelig indsats på ca. 2 % af arealerne. Rigkærene (7230) kan plejes ved at afgræsse eller slå arealerne. Endvidere ses at de sure overdrev kræver en mindre plejebæhov i en kortere årrække på ca. 12 % af arealerne. Også her er afgræsning en god plejebæhov.

Det kan konkluderes at tilgroning er en trussel på de tørre heder (4030), de tidvis våde enge (6410) hængesække (7140) samt rigkær (7230). Det er blevet vurderet at hederne (4030), de tidvis våde enge (6410) og rigkær (7230) har et behov for pleje i kortere eller længere tid. Der er et generelt behov for afgræsning af overdrevs- og engarealer, herunder rigkær, langs Skjern Å.

3.1.3. Hydrologi

Terrestriske naturtyper

En naturlig hydrologi uden afvanding eller vandløbsvedligeholdelse vil som hovedregel fremme den mest naturlige udvikling af de forskellige naturtyper. Afvanding samt nærtliggende vandindvinding sænker det naturlige vandspejl og medfører en gradvis udtørring af arealet.

Tabel 3.5 Viser forekomsten af negative strukturer som er relateret til hydrologi i de enkelte kortlagte naturtyper.

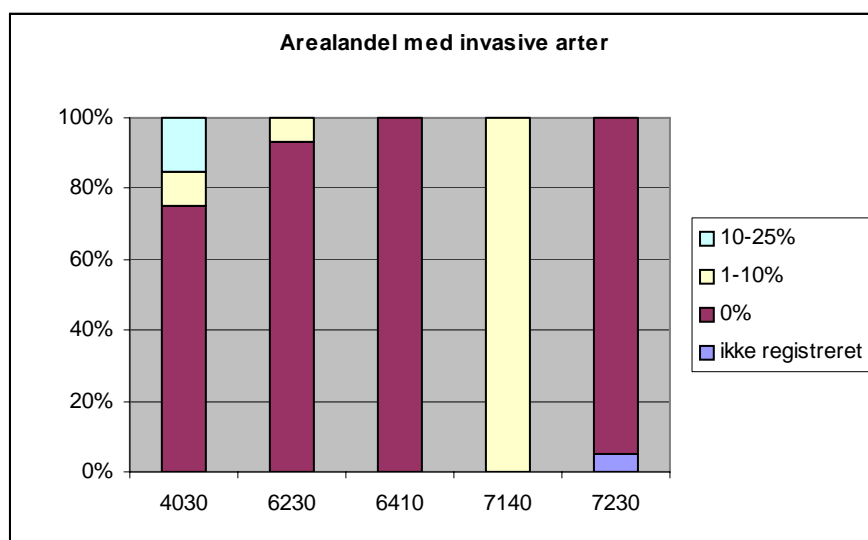
Negative strukturer relateret til hydrologi		
Naturtype	Strukturer	Antal forekomster ud af total forekomster
7230	Udtørret	1 / 5

Det kan konkluderes at et af de i alt 5 registrerede rigkær (7230) er udtørret, formentlig som følge af afvanding eller vandindvinding.

3.1.4. Invasive arter

Terrestriske naturtyper

De invasive arter hører ikke naturligt hjemme i den danske natur. De er typisk blevet indført af mennesket og mange af dem er efterhånden blevet et stort problem, fordi spredt sig til naturområderne. Her kan de danne store bestande og derved fortrænge det vilde plante- og dyreliv.

Figur 3.7 Den arealmæssige andel af de kortlagte naturtyper med invasive arter. 0 %, 1-10 % og 10-25 % angiver hvor stor en andel af det kortlagte areal der vokser invasive arter på.

Figur 3.7 viser at der på 100 % af hængesækken (7140), ca. 10 % af de tørre heder (4030) og ca. 5 % af de sure overdrev (6230) er registreret invasive arter på 1-10 % af arealerne. Desuden viser figuren at der på ca. 18 % af de tørre heder (4030) er registreret invasive arter på 10-25 % af arealerne.

Det kan konkluderes at invasive arter er en trussel på tørre heder (4030), sure overdrev (6230) og hængesække (7140). Det er gyvel, glansbladet hæg, sitka-gran og bjerg-fyr der er tale om.

3.2. Beskrivelse af naturtilstanden i de akvatiske naturtyper

3.2.1. Vandløb med vandplanter (3260)

Den nationale bevaringsstatus for naturtype 3260 er ikke vurderet, men vandløbenes plantesamfund er blevet stærkt forarmede i løbet af de sidste 100 år (Søgaard et. al., 2003).

Udbredelsen af habitattype 3260 er vurderet ud fra de botaniske registreringer indtastet i Ringkjøbing Amts vandløbsbiologidatabase. Naturtypen vurderes at forekomme, hvis tre kriterier er opfyldt i amtets registrering: Mindst én af de naturtypespecifikke arter skal være til stede (jf. Søgaard et. al 2003), vandløbet er kun let eller moderat modificeret, og den biologiske vandløbskvalitet skal være faunaklasse 4 eller derover. I habitatområde 61 vurderes alle større vandløb at kunne kategoriseres som værende naturtype 3260, vandløb med vandplanter.

Generelt kan vandløbene i habitatområde 61, i stort omfang karakteriseres som store vandløb i naturtilstand med gode fysiske forhold og med en rig flora og fauna.

Trusselsvurderingen for vandløb er gennemført i regi af Vandrammedirektivets basisanalyse del II. Her er det for alle målsatte vandløb vurderet hvorvidt regionplanens målsætning forventes opfyldt i 2015, og hvilke påvirkninger/trusler, der i modsat fald vurderes at være årsagen. På baggrund af vandrammedirektivets basisanalyse vurderes naturtype 3260 ikke at være truet indenfor habitatområde 61, da vandløbene som nævnt generelt er uregulerede og ikke vedligeholdes. Der henvises i øvrigt til vandrammedirektivets basisanalyse del II for yderligere detaljer (Ringkjøbing Amt 2006).

Samlet konklusion for vandløb med vandplanter (naturtype 3260) i habitatområde nr. 61 er, at naturtypen ikke vurderes at være truet. Den potentielle udbredelse af naturtype 3260 vurderes at udgøre 425 ha.

3.3. Beskrivelse af Arter

Vandranke

Bestand: Vandrankens udbredelse er undersøgt i forbindelse med NOVANA-programmet i 2004 (Bundgaard 2006). Indenfor habitatområde 61 er vandranke fundet i Sydlige Parallelkanal, i en enkelt mindre sø i området "Poldene" og i nogle mindre søer i Skjern Enge. Endelig er vandranke observeret pletvis i Skjern Å's hovedløb mellem Borris og Skjern. Sydlige Parallelkanal rummer Danmarks største population af vandranke. Populationen i Poldene er lille og må formodes at stamme fra områder længere opstrøms i åen, da søen jævnligt oversvømmes af vand fra Skjern Å. Flere af populationerne i søerne i Skjern Enge vurderes at være sunde. Forekomsterne af vandranke i Skjern Å's hovedløb vurderes at stamme fra Sydlige Parallelkanal. En spredning til Skjern Å kan i så fald have fundet sted i forbindelse med anlægsarbejdet ved Skjern Å Naturprojekt.

Foreløbig trusselsvurdering: Vandranke antages generelt at være en konkurrencesvag art, der kun vokser, hvor miljøet har lave næringsstofkoncentrationer, eller hvor der er forstyrrelser, fordi stress og forstyrrelser mindsker konkurrencen (Laursen 2003). Den store forekomst af vandranke i Sydlige Parallelkanal hænger givetvis sammen med en relativt hårdhændet vedligeholdelse ind bærende 2-4 årlige grødeskæringer. Bestanden i Sydlige Parallelkanal vurderes ikke at være truet. Forekomsterne i de mindre søer vurderes på sigt at være truet af udkonkurrering fra andre arter. Det samme gælder forekomsterne i Skjern Å.

Potentielle levesteder: Potentielle levesteder ses på kortet. I alt vurderes det samlede potentielle levested at udgøre ca. 126 ha.

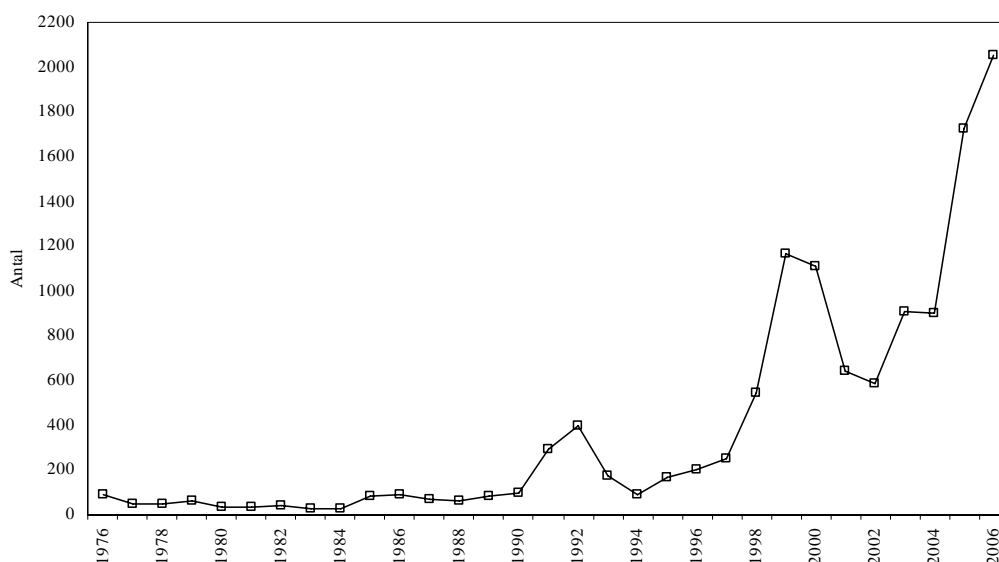
Grøn kølleguldsmed

Bestand: Forekomsten af grøn kølleguldsmed er grundigt undersøgt i forbindelse med Ringkjøbing Amts regionale vandløbstilsyn 1998-2005. Arten var desuden omfattet af overvågningsprogrammet, der blev gennemført i forbindelse med restaureringen af Skjern Å i 1999-2003 (Bundgaard & Skriver 2005). Endelig er udbredelsen af arten undersøgt i det nationale overvågningsprogram for vandmiljøet og naturen – NOVANA i 2004 (Bundgaard 2006). Tidligere var udbredelsen af arten begrænset til de nedre dele af hovedløbet af Skjern Å. Amtets seneste undersøgelser viser, at den har udvidet sit leveområde, og indenfor habitatområde 61 findes den nu i hele hovedløbet af Skjern Å og i Omme Å. På baggrund af den gode vandløbskvalitet der også er konstateret på de nedre dele af Vorgod -, Karstoft - og Rind Å, vurderes det, at grøn kølleguldsmed inden for de nærmeste år vil sprede sig til disse vandløb.

Foreløbig trusselvurdering: Grøn kølleguldsmed lever i de store jyske vandløb, Skjern Å, Omme Å, Karup Å, Storå og også i Guden Å. Disse vandløb er alle karakteriseret ved, at have en god vand- og vandløbskvalitet. Arten er følsom overfor udledninger af organisk materiale, okker og dårlig fysisk vandløbstilstand. Arten har været i fremgang den seneste 10-årige periode i takt med at vandløbenes miljøtilstand er blevet forbedret ved nedbringelse af udledningerne af organisk materiale fra renseanlæg, dambrug og private ejendomme i det åbne land. Som alle andre rentvandskrævende vandløbsinvertebrater vil bestandene af grøn kølleguldsmed i de store jyske vandløb være afhængige af en fortsat god vandløbskvalitet. Det er Ringkjøbing Amts vurdering, at grøn kølleguldsmed ikke umiddelbart er udsat for trusler på dens levesteder indenfor habitatområde 61.

Potentielle levesteder: Artens potentielle levesteder er de store rene vandløb (Skjern -, Omme -, Vorgod -, Karstoft - og Rind Å) indenfor habitatområde 61. De potentielle levesteder ses af kortet. I alt vurderes de samlede potentielle levesteder af udgøre ca. 433 ha.

Laks

Figur 3.8 Det beregnede antal laks der gyder i Skjern Å-systemet.

Bestand: Antallet af gydende laks i Skjern Å er undersøgt gennem en årrække og vurderes pt. at ligge på 1500-2000 opgangslaks pr. år. Opgangen har været stigende siden midten af 1990'erne, som en følge af fiskerireguleringer og øgede udsætninger.

Foreløbig trusselsvurdering: De væsentligste trusler mod laksen i habitatområde 61, Skjern Å, vurderes at være manglende passage i vandløbene samt prædation fra Skarv og fiskeri i Ringkøbing Fjord.

Potentielle levesteder: Potentielle levesteder ses på kortet. Laksen vurderes at kunne gyde i vandløb fra (2 -) 3 meters bredde og opefter, forudsat den rette substratsammensætning er til stede. I alt vurderes det samlede potentielle levested at udgøre ca. 413 ha.

Havlampret

Bestand: Havlampretten lever i havet og trækker kun op i Skjern Å-systemet for at gyde. Havlampretten gyder med sikkerhed i Skjern Å-systemet, da dens larver er fundet ved to lejligheder (Olsen & Koed, 2004). Lampretbestanden blev i den nævnte undersøgelse vurderet til at være i svag fremgang som følge af Skjern Å Naturgenopretning. Opgangen til Skjern Å-systemet er ukendt, men på baggrund af nævnte de undersøgelser, vurderes den at være begrænset.

Foreløbig trusselsvurdering: De væsentligste trusler mod Havlampretten vurderes generelt at være: Manglende passage i vandløbene, dårlige fysiske forhold i vandløbene og organisk forurening i vandløbene. Kendskabet til Havlamprettens specifikke krav er dog mangelfuldt, og truslerne mod Havlampretten i habitatområde 61, Skjern Å, lader sig derfor ikke nærmere vurdere.

Potentielle levesteder: Potentielle levesteder ses på kortet. Havlampretten vurderes at kunne gyde i alle vandløb indenfor habitatområde 61, forudsat den rette substratsammensætning er til stede. I alt vurderes det samlede potentielle levested at udgøre ca. 442 ha.

Flodlampret

Bestand: Flodlampretten lever i saltvand og trækker kun op i Skjern Å-systemet for at gyde. Lokale fiskere melder om fangster af flodlampretter i efterårsmånederne i Ringkøbing Fjord (Andersen & Müller 2003). Flodlampretten er kun fanget i Skjern Å-systemet ved enkelte lejligheder og dens bestandsstørrelse og udbredelse er derfor ukendt.

Foreløbig trusselsvurdering: De væsentligste trusler mod flodlampretten vurderes generelt at være: Manglende passage i vandløbene, dårlige fysiske forhold i vandløbene og organisk forurening i vandløbene. Kendskabet til flodlamprettens specifikke krav er dog mangelfuldt, og truslerne mod flodlampretten i habitatområde 61 lader sig derfor ikke nærmere vurdere på nuværende tidspunkt.

Potentielle levesteder: Potentielle levesteder ses på kortet. Flodlampretten vurderes at kunne gyde i alle vandløb indenfor habitatområde 61, forudsat den rette substratsammensætning er til stede. I alt vurderes det samlede potentielle levested at udgøre ca. 423 ha.

Bæklampret

Bestand: Bæklampretten gennemfører hele sin livscyklus i vandløb. Bæklampretten er fundet vidt udbredt i Skjern Å-systemet i forbindelse med Ringkøbing Amts regionale undersøgelser (Balleby 2002). Egentlige kvantitative bestandsopgørelser foreligger dog ikke.

Foreløbig trusselsvurdering: Bæklampretten vurderes generelt ikke at være truet indenfor habitatområde 61.

Potentielle levesteder: Potentielle levesteder ses på kortet. Bæklampretten vurderes at kunne gyde i alle vandløb indenfor habitatområde 61, forudsat den rette substratsammensætning er til stede. I alt vurderes det samlede potentielle levested at udgøre ca. 423 ha.

Odder

Bestand: I slutningen af 1950'erne kunne man kun få et billede af Odderens udbredelse ved at se på antallet af skudte dyr. På daværende tidspunkt blev der nedlagt knap 500 Oddere i Danmark. I 1967 blev odderen fredet, men på dette tidspunkt var den danske bestand gået drastisk tilbage. Nedgangen fortsatte gennem 1970'erne og 1980'erne. I 1984-1986 viste en undersøgelse, at der kun fandtes oddere i Midt- og Nordvestjylland. Odderen gik også tilbage i de andre europæiske lande. Dette medførte at den i 1992, da direktivet blev implementeret i Europa, blev medtaget på habitatdirektivets bilag II og IV, hvor arter der kræver udpegning af særlige bevaringsområder og streng beskyttelse er medtaget. I 1996 viste en landsdækkende undersøgelse, at spredt sig. Odderen blev, ud over de tidligere kerneområder, således også registreret i store dele af Vendsyssel, Djursland og mod syd havde den bredt sig mod syd ned gennem Ringkøbing amt.

I forbindelse med NOVANA overvågningen, blev odderens forekomst igen undersøgt på 586 stationer fordelt over hele landet. I Ringkøbing amt blev forekomsten på 151 stationer ved vandløb, søer og fjorde undersøgt. Der blev fundet positive spor efter odder på 136 af disse stationer. Inden for habitatområde nr. 61 blev der registreret Odder ved NOVANA undersøgelsen på en række stationer både i Skjern Å's hovedløb men også i de store tilløb Omme-, Vorgod-, Karstoft, og Rind Å (Bundgaard 2006).

Foreløbig trusselvurdering: På baggrund af Odderens positive fremgang i Jylland i løbet af 1990'erne, og forekomsten på flere lokaliteter i område nr. 61 vurderes der ikke umiddelbart at være trusler mod den inden for habitatområdet. Det er dog vigtigt, at der forsat findes yngle- og fourageringsmuligheder inden for området.

Potentielle levesteder: De udpegede potentielle levesteder ses på kortet. Ved udpegningen er medtaget vandløbene inden for område nr. 61 samt de vandløbsnære arealer. I alt vurderes det potentielle levested inden for habitatområde nr. 61 at udgøre ca. 1941 ha.

4. Naturforvaltning og pleje

4.1.1. Tidligere og nuværende plejeindgreb

En stor del af engene i Skjern ådalen er afgræssede, og har været det fra før 1994. Engene græsses primært af ca. 900 kreaturer, men også får og heste. Der tages høslet på dele af arealet (pt. under 200 ha.) Der følges op med afpudsning af Lysesiv, Tidsler og trævækst. Rørskovsområdet plejes ved rørhøst, hede plejes ved nedskæring af trævækst og afbrænding af gl. lyng (Oxbøl statsskovdistrikt 2006). I kortmaterialet kan ses hvilke områder der er tegnet MVJ-aftaler på.

For at sikre Laksens overlevelse på dens vandring til og fra gydeområderne i Skjern Å-systemet er der indført et totalt fangstforbud i Ringkøbing Fjord. Lystfiskeriet i Skjern Å-systemet er reguleret ad frivillighedens vej, idet Skjern Å Sammenslutningens medlemmer har indført en kvote på én hjemtagen fisk pr. lystfisker pr. år.

Vandranken trives ved en relativt hårdhændet vedligeholdelse, hvorfor grøden i Sydlige Parallelkanal skæres 2-4 gange årligt. På de øvrige vandrankelokaliteter foretages der ingen vedligeholdelse eller pleje.

5. Nykonstaterede eller nyindvandrede arter og naturtyper

5.1. Terrestriske naturtyper

Ud over de naturtyper der er på udpegningsgrundlaget, er der ved amtets kortlægning i 2005 fundet et par habitatnaturtyper, som kan ses i tabel 5.1.

Tabel 5.1. Naturtyper som er kortlagt i habitatområdet nr. 61, men som ikke på nuværende tidspunkt er på udpegningsgrundlaget. 3) Data stammer fra NOVANA kortlægning (2004-05). Naturtyperne kan ses i kortmaterialet.

Nr.	Naturtype	Forekomster	Areal (ha)	Kilde
4030	Tørre dværgbusksamfund (heder)	8	8,8	3)
6410	Tidvis våde enge på mager eller kalkrig bund, ofte med blåtop	2	2,5	3)
7140	Hængesæk og andre kærsamfund dannet flydende i vand	1	0,7	3)

5.2. Arter

Der foreligger en enkelt observation af Damflagermus i området ved Lønborggård i 2005 (Hans Baagøe pers. komm. 2006). I det arden fouragerer over vand, må det formodes at den med naturgenopretningsprojektet har fået væsentlig bedre levemuligheder i området.

Arten bør muligvis indgå i udpegningsgrundlaget for habitatområdet.

6. Manglende viden og yderligere Vidensbehov

Beskrivelse af naturtilstanden i de akvatiske naturtyper.

Indenfor habitatområdet findes en række mindre søer og vandhuller som Ringkjøbing Amt ikke har kortlagt. Amtet kan derfor ikke på det manglende datagrundlag vurdere om søerne eventuelt skal indgå som udpeget naturtype.

En mere systematisk kortlægning af Damflagermusens forekomst i habitatområdet bør udføres. Det vil desuden være af stor betydning for den fremtidige forvaltningen af området og de udpegede arter, at der gennemføres undersøgelser der belyser Stav-, Majsild og Lampretternes status inden for området.

7. Bilag

Kort over naturtyper og arters udbredelse kan ses i kortmaterialet.

8. Kildehenvisning

Andersen, T. & Müller, J.P. (2003): Notat vedrørende ni udvalgte fiskearter i Ringkjøbing Fjord. Notat udarbejdet for Ringkjøbing Amt af Fiskeøkologisk Laboratorium.

Baagøe, H. (2006): Pers. komm.

Balleby, K., (2002): Fiskene i Ringkøbing Amts vandløb. Status og udvikling 1988 – 2000. Rapport fra Ringkøbing Amt.

Bundgaard, P. (2006): Artsovervågning Ringkøbing Amt. Vandranke (*Luronium natans*). NOVANA 2004-2009. Notat fra Ringkøbing Amt.

Bundgaard, P. (2006): Overvågning af arter. NOVANA 2004-2009. Notat fra Ringkøbing Amt til DMU.

Bundgaard, P. & Skriver, J. (2005). Smådyr i Skjern Å. I Restaurering af Skjern Å. Sammenfatning af overvågningsresultater 1999-2003. Faglig rapport fra DMU, nr. 531. Andersen, J.M. (ed.) et al.

Fredshavn (2004). Teknisk anvisning til kortlægning af terrestriske naturtyper.

Laursen, K.D. (2003): Vandranke (*Luronium natans* (L) Rafín.) – En undersøgelse af danske bestande. Specialrapport fra Aarhus Universitet, Biologisk Institut, Afd. for Botanisk Økologi.

Olsen, N.Ø. & Koed, A. (2004): Skjern Å's lampretter. Statusrapport fra naturovervågningen efter restaureringen af Skjern Å. DFU-rapport 134-04. Danmarks Fiskeriundersøgelser, Silkeborg.

Oxbøl Statsskovdistrikt 2006: Kommentar fra skovfoged Ole Knudsen.

Ringkøbing Amt (2006): Data fra det regionale tilsyn indtastet i vandløbsbiologidatabasen WinBIO.

Skov og Naturstyrelsen (2004). Gennemsnitlige afsætninger på kommuneniveau for 2000, 2003 og 2004 beregnet med DEHM-REGINA. Downloaded fra:
http://www.skovognatur.dk/NR/rdonlyres/78C70731-71A2-40B6-B611-2F1340CB922A/14950/Bilag_1.pdf

Skov og Naturstyrelsen (2005). Harmoniserede tålegrænser. Opdatering af 15. december 2005. Downloaded fra:
<http://www.skovognatur.dk/NR/rdonlyres/78C70731-71A2-40B6-B611-2F1340CB922A/14951/Ammoniakmanual02122005.pdf>

Skov og Naturstyrelsens hjemmeside (2006): <http://www2.skovognatur.dk/natura2000/database/>

Søgaard, B., Skov, F., Ejrnæs, R., Nielsen, K.E., Pihl, S., Clausen, P., Laursen, K., Bregnballe, T., Madsen, J., Baatrup-Pedersen, A., Søndergaard, M., Lauridsen, T.L., Møller, P.F., Riis-Nielsen, T., Buttenschøn, R.M., Fredshavn, J., Aude, E. & Nygaard, B. (2003): Kriterier for gunstig bevaringsstatus. Naturtyper og arter omfattet af EF-habitatdirektivet & fugle omfattet af EF-fuglebeskyttelsesdirektivet. 2. udgave. Danmarks Miljøundersøgelser. 462 s. - Faglig rapport fra DMU, nr. 457. <http://faglige-rapporter.dmu.dk>.

J.nr. SNS 303-00028

Den 16. april 2007

Natura 2000 – Basisanalyse

Udarbejdet af Landsdelscenter Midtjylland for

skovbevoksede fredskovsarealer i:

Habitatområde nr. H61 Skjern Å

INDHOLD

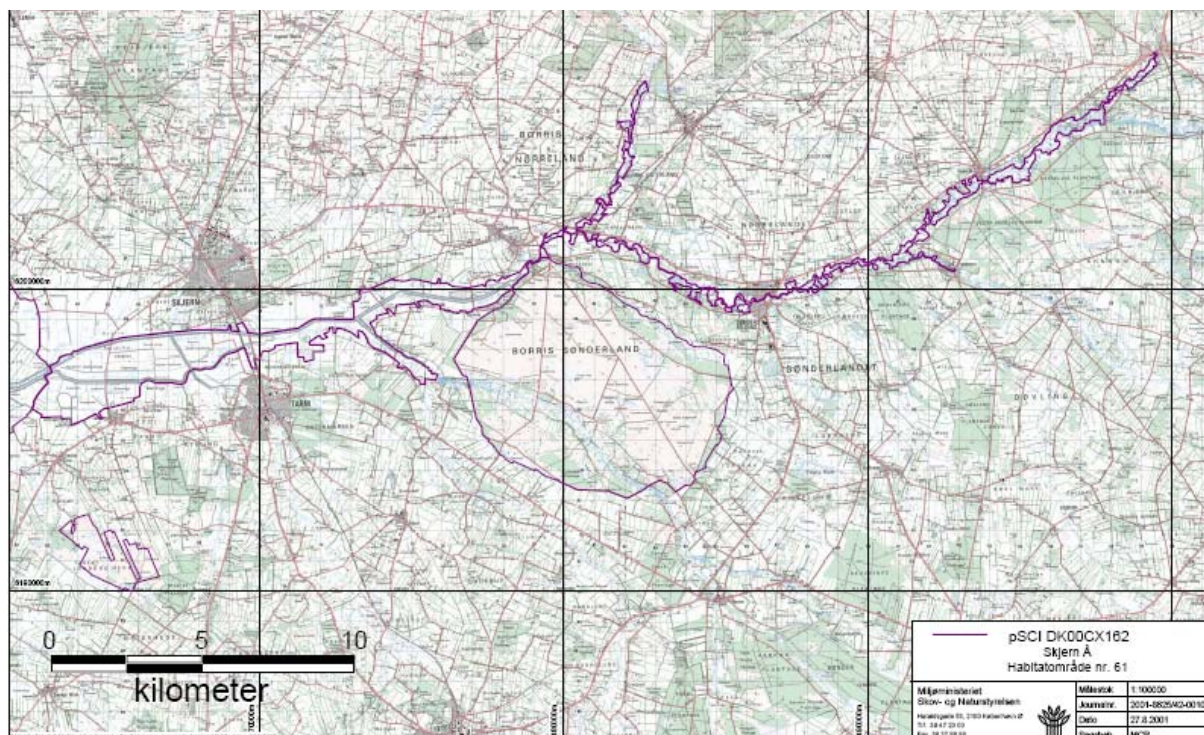
1	Beskrivelse af området	3
2	Udpegningsgrundlaget.....	4
3	Datapræsentation	4
4	Foreløbig trusselsvurdering	5
5	Modsatrettede interesser	5
6	Naturforvaltning og pleje.....	5
7	Nykonstaterede eller nyindvandrede arter og naturtyper	6
8	Liste over manglende data.....	6
9	Liste over anvendt materiale.....	6
Bilag 1 Kort over registrerede naturtyper/levesteder		8
Bilag 2 Data for naturtyper og arter		9
Bilag 3 Foreløbig trusselsvurdering		13

1 Beskrivelse af området

Natura 2000-området Skjern Å er udpeget som habitatområde nr. 61. Der er ikke udpeget fuglebeskyttelsesområder inden for dette Natura 2000-område.

Nr.	Navn	Areal (ha)
H61	Skjern Å	2.580
	Samlet areal Natura 2000	2.580

Tabel 1.1. Oversigt over de habitat- og fuglebeskyttelsesområder, der er inkluderet i denne basisanalyse. Kilde: <http://www.skovognatur.dk/Natura2000/>.

Figur 1.1: Kort over habitatområde nr. 61.

Skjern Å ligger i en ca. 8 km bred ådal, som blev dannet af smeltevand efter sidste istid. Åen er Danmarks vandrigeste vandløb og afvander 11 % af Jylland. Skjern Å udspringer nordvest for Vejle og løber mod vest og udmunder med delta i Ringkøbing Fjord.

Habitatområdet har et lille overlap med fuglebeskyttelsesområdet nr. 37 Borris Hede og nr. 43 Ringkøbing Fjord, men de er ikke omtalt i denne basisanalyse, da beskrivelse af fuglearterne for de enkelte fuglebeskyttelsesområder er inkluderet i basisanalysen for hhv. habitatområde nr. 60 Borris Hede og nr. 62 Ringkøbing Fjord og Nymindestrømmen.

Skjern Å er et område af stor betydning på grund af forekomsten af den nationalt sjældne og globalt truede planteart vandranke og på grund af en laksestamme, som er den sidste rest af en bestand, der stammer helt tilbage fra istiden. Yderligere er området vigtig for odder og grøn kølleguldsmed.

De sidste 20 km af hovedløbet blev reguleret i 1962-68 i forbindelse med Danmarks største afvandingsprojekt, hvor Skjern Å blev rettet ud til en lige kanal. I 1997 startede et naturgenopretningsprojekt for at tilbageføre Skjern Å til dets oprindelige slyngede forløb og genskabe tilstødende vådområder.

Det samlede *skovbevoksede areal* i området er opgjort til 47 ha (Top10DK). Heraf er 3 ha pålagt fredskovspligt, mens de resterende 44 ha er skovbevoksede arealer uden fredskovspligt.

2 Udpegningsgrundlaget

Habitatdirektivet fra 1992 har til formål at beskytte naturtyper og arter, der er truede, sårbare eller sjældne i EU. Til dette formål er der udpeget en række særlige bevaringsområder, de såkaldte habitatområder. Hvert enkelt habitatområde er udpeget med henblik på at beskytte bestemte habitatnaturtyper og arter af dyr og planter. Flere af disse habitatnaturtyper og arter er prioriterede, hvilket medfører et særligt ansvar for beskyttelsen. Habitatnaturtyperne er anført på direktivets bilag I, og arterne på direktivets bilag II.

Som det fremgår af tabel 2.1 er habitatområde nr. 61 udpeget af hensyn til 4 habitatnaturtyper og 7 arter, heraf 1 planteart.

Nr.	Habitatnaturtype/Artsnavn	Håndtering
3260	Vandløb med vandplanter	-
6230	*Artsrige overdrev eller græsheder på mere eller mindre sur bund	-
7230	Rigkær	-
91E0	*Elle- og askeskove ved vandløb, søer og væld	+
1037	Grøn kølleguldsmed (<i>Ophiogomphus cecilia</i>)	-
1095	Havlampret (<i>Petromyzon marinus</i>)	-
1096	Bæklampret (<i>Lampetra planeri</i>)	-
1099	Flodlampret (<i>Lampetra fluviatilis</i>)	-
1106	Laks (<i>Salmo salar</i>) (kun i ferskvand)	-
1355	Odder (<i>Lutra lutra</i>)	+/-
1831	Vandranke (<i>Lurionium natans</i>)	-

Tabel 2.1 Oversigt over de habitatnaturtyper og arter, som er på udpegningsgrundlaget. En stjerne angiver, at naturtypen/arten er prioriteret af EU.

- : betyder, at naturtypen/arten behandles i amtets eller de marine basisanalyser.

+ : betyder, at naturtypen/arten behandles i denne basisanalyse.

3 Datapræsentation

Denne basisanalyse indeholder oplysninger om habitatnaturtyper og levesteder for arter på de *skovbevoksede, fredskovspligtige arealer* i Natura 2000 området.

Oplysningerne stammer primært fra Skov- og Naturstyrelsens kortlægning af habitatnaturtyper og arter, der er gennemført i 2005 og 2006. Kortlægningen er foretaget på baggrund af ”Tekniske anvisninger for kortlægning og registrering af skovnaturtyper og levesteder for arter i Natura 2000 områder” (Skov & Landskab 2006a). Desuden har især amterne gennem årene indsamlet en del data om naturtyper og arter, bl.a. gennem NOVANA¹.

Hermed en oversigt over de data, der er grundlaget for denne basisanalyse:

Nr.	Habitatnaturtype/art	Kortlagt areal (ha) / bestandstørrelse (stk.)	Bilag
91E0	*Elle- og askeskove ved vandløb, søer og væld	1,6	2.1

¹ NOVANA: Det nationale overvågningsprogram for vandmiljø og natur

1355	Odder (<i>Lutra lutra</i>)	-	2.2
------	------------------------------	---	-----

Tabel 3.1. Oversigt over den del af udpegningsgrundlaget, som er mere detaljeret beskrevet i bilag 2.

På de skovbevoksede, fredskovpligtige arealer i H61 er der i alt kortlagt 1,6 ha naturtyper, som er på udpegningsgrundlaget. Der er registreret <0,1 ha habitatnaturtyper, der ikke er på udpegningsgrundlaget, se afsnit 7.

I bilag 1 findes kort, som viser beliggenheden af habitatnaturtyperne på de skovbevoksede fredskovsarealer.

4 Foreløbig trusselsvurdering

I direktiverne er der krav om at fastholde eller genoprette ”gunstig bevaringsstatus” for de habitatnaturtyper og arter, som områderne er udpeget af hensyn til.

Derfor er der foretaget en foreløbig vurdering af truslerne mod habitatnaturtyperne og arter i Natura 2000 området, som er præsenteret i bilag 3. Truslerne omfatter påvirkninger, hvor der er en begrundet mistanke om, at de har en negativ betydning for naturtilstanden.

Der fremgår af bilag 3, at væsentlige trusler i området er følgende:

- Eutrofieringen vurderes at være en aktuel trussel i skovkanter og overgangszoner. Supplerende modelberegninger kan afsløre, om tålegrænsen er overskredet i den indre del af skovene

5 Modsatrettede interesser

I visse tilfælde kan naturtyper og/eller arter antagelig kun opretholdes på bekostning af andre naturmæssige interesser:

Naturlig succession eller tilgroning kan indebære, at én naturtype udvikler sig til en anden, og drift eller naturpleje kan derfor indebære en konflikt mellem 2 naturtyper. F.eks. kan tør hede (4030) eller surt overdrev (6230) uden græsning udvikle sig til stilkegekrat (9190).

Skov- og Naturstyrelsen har ikke konstateret modsatrettede interesser i H61.

6 Naturforvaltning og pleje

Der foreligger følgende oplysninger om naturforvaltning og pleje af habitatnaturtyper og arter i området:

- Der er ikke indgået egekrataftaler eller aftaler om urørt skov, stævnings- eller græsningsskov, naturskov eller plukhugstdrift på kortlagte arealer i H61.
- Følgende fredninger dækker dele af arealet i H61 - der er dog ikke kortlagt skovhabitatnaturtyper indenfor disse:
 - Navn: Karstoft å (id.773800). Omfang: 36 ha. Fredet 13/12 1991. Formålet med fredningen er at bevare områdets landskabelige og naturvidenskabelige værdier, herunder primært at sikre Karstoft å som levested for Skjern å laksen.
 - Navn: Albæk Bro (id.557000). Omfang: ca. 46,6 ha. Fredet 28/4 1973. Formålet med fredningen er bl.a. at bevare arealerne i tilstanden på fredningstidspunktet. Fredningsbestemmelser med særlig relevans for skov er bl.a.,

at der ved fornyelse af nærmere angiven beplantning skal der anvendes eg til retablering af det egekrat, som tidligere fandtes på stedet.

- Navn: Arnborg Hedegård (id.569400). Omfang: 29,4 ha. Fredet 3/12 1973. Formålet med fredningen er bl.a. at bevare arealerne i tilstanden på fredningstidspunktet. Der må ikke foretages beplantning eller anvendes kemiske bekæmpelsesmidler.
- Navn: Råddensig Dam (id.229700). Omfang: 11,2 ha. Fredet 29/10 1956. Formålet med fredningen er at bevare området i status quo. Videnskabeligt botanisk studieområde.
- Navn: Skjern Å (Drongstrupgård) (id. 700100). Omfang: ca. 2 ha. Fredet i 1979. Formålet med fredningen er at bevare overrislingsengen med den tilhørende tilløbskanal, at sikre mulighed for at anlægget fungerer gennem plejeforanstaltninger, udført af fredningsmyndighederne, og at give historisk interesserede mulighed for at bese anlægget og dets virkemåde.
- Mht. naturpleje på lysåbne arealer i H61 henvises til beskrivelse i Ringkøbing Amts basisanalyse.

7 Nykonstaterede eller nyindvandrede arter og naturtyper

Nedenfor er anført nyopdagede eller nyindvandrede forekomster af arter eller habitatnaturtyper, der aktuelt ikke udgør udpegningsgrundlag, men som vil skulle vurderes i forbindelse med en kommende revision af udpegningsgrundlagene.

Nr.	Habitatnaturtype/Artsnavn	Areal (ha)
7220	* Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand	0,02

*Tabel 7.1. Arter og habitatnaturtyper, der ikke aktuelt er udpegningsgrundlag, men som er registreret i forbindelse med kortlægningen. En * foran habitatnaturtypens eller artens navn betyder, at den er særligt prioriteret af EU.*

8 Liste over manglende data

Skov- og Naturstyrelsen har ikke konstateret manglende data for H61.

9 Liste over anvendt materiale

Danmarks Naturfredningsforening (1994): "Fredede områder i Danmark" af Knud Dahl. 7. udgave, 1. oplag 1994.

DMU (2000): Faglig rapport nr. 322: Naturtyper og arter omfattet af EF-Habitatdirektivet.

DMU (2003): Faglig rapport fra DMU, nr. 457, 2. udgave: "Kriterier for gunstig bevaringsstatus".

DMU (2005a): Habitatnøgle, ver. 1.02 Appendiks 4a, 23. juni 2005, DMU.

DMU (2005b): Beskrivelse af danske naturtyper omfattet af habitatdirektivet (Natura 2000 typer), ver. 1.02 Appendiks 4b, af 23. juni 2005, DMU.

DMU (2006): Faglig rapport nr. 582 NOVANA. Arter 2004-2005.

Ringkøbing Amt (2006): Natura 2000-basisanalyse. EF-Habitatområde nr. 61 – Skjern Å.

Skov & Landskab (2006a): Tekniske anvisninger for kortlægning og registrering af skovnaturtyper og levesteder for skovlevende arter i Natura 2000 områder”. Skov & Landskab, 15. februar 2006.

Skov & Landskab (2006b): Nitratudvaskning fra skovarealer – model til risikovurdering. (P. Gundersen).

Skov- og Naturstyrelsen (1998): Rødliste 1997 over planter og dyr.

Skov- og Naturstyrelsen (2003): Manual vedr. vurdering af de lokale miljøeffekter som følge af luftbårent kvælstof ved udvidelse og etablering af større husdyrbrug. Udgivet af Miljøministeriet. <http://www2.skovognatur.dk/udgivelser/2003/87-7279-537-9/pdf/helepubl.pdf>

Skov- og Naturstyrelsen (2005): Opdatering af Ammoniakmanualen. <http://www.skovognatur.dk/Udgivelser/Tidligere/2003/ammoniakmanualen.htm>

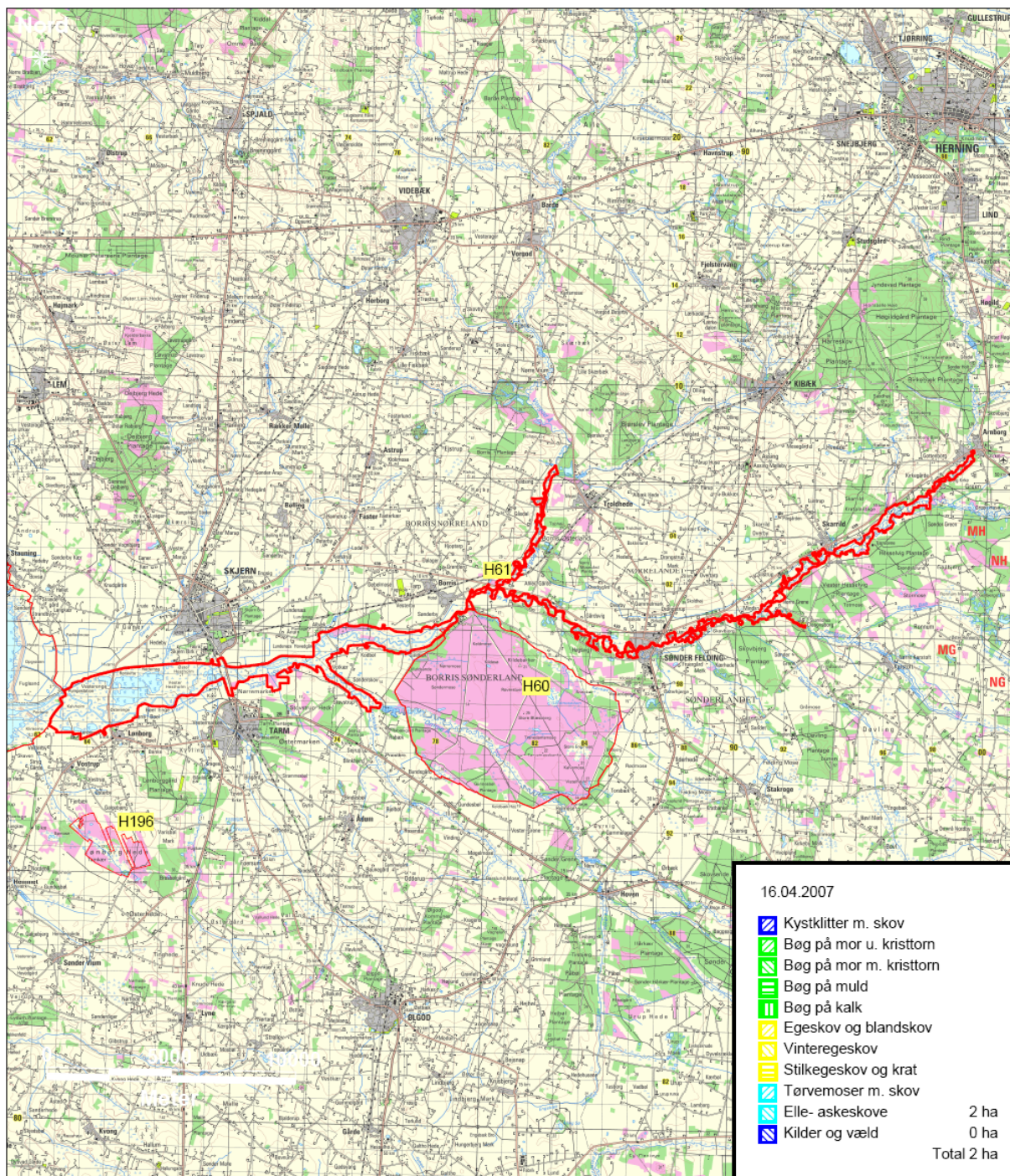
Skov- og Naturstyrelsen (2006a): Retningslinier for udarbejdelse af Natura 2000-basisanalyse for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer.

Bilag 1 Kort over registrerede naturtyper/levesteder

Bilag 1.1: Kort over habitatnaturtyper

Registrerede skovnaturtyper Natura 2000

H61, Skjern Å

© Kort & Matrikelstyrelsen

Skov- og Naturstyrelsen

Bilag 2 Data for naturtyper og arter

2.1 Data for *Elle- og askeskov ved vandløb, søer og væld (91E0)

2.1.1 Beskrivelse af naturtypen

Fugtige til våde arealer i tilknytning til vandløb, eller af anden grund med en vis vandbevægelse, bevokset med (domineret af) rødel og/eller ask. Hyppige ledsagetræarter er dunbirk, skovelm, hvidpil og skørpil. Der er normalt en frodig bundflora med høje urter eller moseplanter, der trives med den rigelige tilgang af vand og næring.

Plantet (eller sået) skov er undtaget så længe den har plantagekarakter i kraft af ensaldrende træer i rækker. Når en plantet skov er uden plantagekarakter, og rummer enten oprindelig karakteristisk bundflora, sjældne arter eller arter af fællesskabsbetydning (se liste ved nøglen), er den omfattet.

Typiske eksempler er ask eller el ved væld, galleriskov langs vandløb (selv en strimmel på én træbredde), ellesumpe med vandbevægelse og askebevoksninger i tilknytning til vandløb. Bevoksningerne er ofte blandede med både el og ask, men dette er ikke et krav.

Følgende arter er karakteristiske for naturtypen: rød-el, grå-el, ask, hvidpil, skør-pil, dun-birk, skov-elm, angelik, vandkarse, engkarse, kær-star, kæmpe-star, akselblomstret star, tyndakset star, skov-star, kåltidsel, elfenbens-padderok, andre padderok-arter, alm. mjødukt, skov-storkenæb, engnellikerod, sværtevæld, lund-fredløs, skov-skræppe, lund-fladstjerne og stor nælde. Disse arters forekomst er ikke afgørende, men hvor de findes er der stor sandsynlighed for at arealet svarer til typen. I veludviklede tilfælde kan endvidere findes alm. fredløs, alm. hæg, gråpil, gul anemone, hjortetrøst, kvalkved, kærtidsel, druemunke, firblad, ægbladet fliglæbe, milturt-arter eller vorterod.

Arealer med stagnerende vand undtages, idet det er en anden Corine type, karakteriseret ved manglende vandbevægelse, mere sur bund og bl.a. følgende plantearter: forlænget star, kærangeløv, butfinnet mangeløv, kongebregne, tørst, tørvemos og dunbirk, d.v.s. det er en overgangstype mod de sure skovbevoksede tørvemoser. Selve vandarealet i form af væld eller vandløb hører til særskilte naturtyper. Se type 7220, Kilder og væld, hvis der vælder frit synligt kildevand frem (DMU 2005b).

2.1.2 Naturtypens areal

Der er kortlagt et samlet areal på 1,6 ha i H61.

2.1.3 Naturtypens struktur og funktion

Nedenstående data stammer fra Skov- og Naturstyrelsens kortlægning af habitatnaturtyper.

- Skovstruktur

Selvfornyelse af karakteristiske træarter (mindst 2 planter pr. m²).

Arealet (ha) af hver forekomst er fordelt til én af de 5 klasser i tabellen efter andelen af selvfornyelse i % af det samlede areal af hver enkelt forekomst:

Art	< 1%	1-10%	11-30%	31-75%	>76%	I alt
Rødel			1,6			1,6

Kronedækning. Arealet (ha) af hver forekomst er fordelt til én af de 5 klasser i tabellen efter andelen med kronedækning i % af det samlede areal af hver enkelt forekomst:

< 20 %	20-50 %	51-75 %	76 – 90 %	> 90 %	I alt
			1,6		1,6

Etagering (areal med mere end 1 etage). Arealet (ha) af hver forekomst er fordelt til én af de 5 klasser i tabellen efter andelen med etagering i % af det samlede areal af hver enkelt forekomst:

< 20 %	20-50 %	51-75 %	76 – 90 %	> 90 %	I alt
1,6					1,6

- Dødt ved

Dødt stående træ. Arealet (ha) af hver forekomst er fordelt til én af klasserne i tabellen efter antallet af dødt stående træ pr. ha (dbh > 10 cm, højde > 2 m):

< 1 stk/ha	1-5 stk/ha	> 5stk/ha	I alt
	1,6		1,6

Dødt liggende ved. Arealet (ha) af hver forekomst er fordelt til én af klasserne i tabellen efter antallet af dødt liggende ved pr. ha (diameter > 25 cm, længde > 5 m):

< 1 stk/ha	1-5 stk/ha	> 5stk/ha	I alt
	1,6		1,6

- Skovdrift

Jordbearbejdning. Arealet (ha) af hver forekomst er bl.a. fordelt til én af klasserne i tabellen efter andelen af jordbearbejdning i % af det samlede areal af hver enkelt forekomst:

	< 1%	1-10%	11-25%	26-50%	>50%	I alt
Tegn på						0
Tydelig						0
Nylig						0

Spor efter kørsel med traktose/dybe spor. Arealet (ha) af hver forekomst er fordelt til én af de 5 klasser i tabellen efter andelen af spor efter kørsel i % af det samlede areal af hver enkelt forekomst:

< 1%	1-10%	11-25%	26-50%	>50%	I alt
1,6					1,6

Stævningsdrift. Arealet (ha) af hver forekomst er fordelt til én af klasserne i tabellen bl.a. efter andelen med stævningsdrift i % af det samlede areal af hver enkelt forekomst:

	< 1%	1-10%	11-25%	26-50%	>50%	I alt
Ophørt, men tydelige tegn						0
Nylig						0

Græsningsdrift. Arealet (ha) af hver forekomst er fordelt til én af klasserne i tabellen bl.a. efter andelen med græsningsdrift i % af det samlede areal af hver enkelt forekomst:

	< 1%	1-10%	11-25%	26-50%	>50%	I alt
Ophørt, men tydelige tegn						0
Nuværende					1,6	1,6

Afvanding:

Det samlede areal (ha) er inddelt i følgende klasser mht. afvandingsforholdene:

A: Ingen grøfter

B: Gamle grøfter, ikke fungerende (fyldt op/tilstoppede)

C: Gamle grøfter, fungerende (ikke vedligeholdt indenfor de seneste ca. 6 år)

D: Grøfter vedligeholdte indenfor de seneste ca. 6 år

E: Nye grøfter eller grøfter uddybet indenfor 2 år

A	B	C	D	E	I alt
		1,6			1,6

2.1.4 Naturtypens arter

- Karakteristiske arter i bundvegetation

Der er registreret følgende karakteristiske arter:

- i 5 meter cirklerne

Art	Areal (ha)*
Alm. mjødukt	1,6
Kærpadderok	1,6
Rødel	1,6

* Det samlede areal af forekomsterne, hvor arten optræder i 5 m cirklen

- på det øvrige areal (ha).

Art	Domine- rende	Alm.	Hyppig	Spredte	Få	I alt
Alm. mjødukt		1,6				1,6
Angelik				1,6		1,6
Dunbirk			1,6			1,6
Kærpadderok			1,6			1,6
Rødel	1,6					1,6
Stor nælde			1,6			1,6

- Invasive arter.

Arealet (ha) af hver forekomst er fordelt til én af de 5 klasser i tabellen efter andelen med invasive arter i % af det samlede areal af hver enkelt forekomst:

Art	< 1%	1-10%	11-25%	26-50%	>50%	I alt
Glansbladet hæg	1,6					1,6
Kæmpe-Bjørneklo	1,6					1,6

2.2 Data for Odder *Lutra lutra* (1355)

2.2.1 Beskrivelse af arten

En detaljeret beskrivelse af arten kan ses på Skov- og Naturstyrelsens hjemmeside: www.skovognatur.dk/emne/Natura2000.

2.2.2 Levested

Odderen lever i tilknytning til vådområder. Den findes såvel i stillestående som rindende vand i både saltvand og ferskvand. Søer og moser med store rørskovsområder er især velegnede levesteder (DMU 2006).

Der henvises til Ringkøbing amts basisanalyse, hvor der er en kortlægning af levesteder for odder i H61 (Ringkøbing Amt 2006).

2.2.3 Bestand

I forhold til det øvrige Europa er den danske odderbestand meget isoleret og har en bestandsstørrelse, der gør det usikkert, om den genetiske variation kan opretholdes. Den nationale bevaringsstatus er derfor foreløbigt vurderet som usikker (DMU 2000).

I Rødliste 1997 er Odder kategoriseret som ”sårbar”(Skov- og Naturstyrelsen 1998).

Overvågningsresultater for odder:

Amt	Antal stationer	Antal positive stationer i 1996	Antal positive stationer i 2004
Ringkøbing	149	89 stk. (60 %)	132 stk. (89 %)

Kilde: DMU 2006

I forbindelse med NOVANA-overvågning er odderen fundet på flere stationer indenfor habitatområdet både i Skjern Å samt flere af de mindre tilstrømmende åløb.

Det vurderes, at bestanden af odder er i fremgang i H61.

Bilag 3 Foreløbig trusselsvurdering

I direktiverne er der krav om at fastholde eller genoprette ”gunstig bevaringsstatus” for de habitatnaturtyper og arter, som områderne er udpeget af hensyn til. For at en habitatnaturtype eller art kan siges at have gunstig bevaringsstatus skal en række kriterier være opfyldt:

En habitatnaturtypes bevaringsstatus anses for ”gunstig”, når

- ”det naturlige udbredelsesområde og de arealer, det dækker inden for dette område er stabile eller i udbredelse”, og
- ”den særlige struktur og de særlige funktioner, der er nødvendige for dens opretholdelse på lang sigt, er til stede og sandsynligvis fortsat vil være det i en overskuelig fremtid”, og
- ”bevaringsstatus for de arter, der er karakteristiske for den pågældende naturtype, er gunstig.”

(DMU 2003)

En arts bevaringsstatus anses for ”gunstig” når

- ”data vedrørende bestandsudviklingen af den pågældende art viser, at arten på langt sigt vil opretholde sig selv som en levedygtig bestanddel af dens naturlige levested”, og
- ”artens naturlige udbredelsesområde hverken er i tilbagegang, eller der er sandsynlighed for, at det inden for en overskuelig fremtid vil blive mindsket”, og
- ”der er – og sandsynligvis fortsat vil være – et tilstrækkeligt stort levested til på langt sigt at bevare dens bestande”.

(DMU 2003)

Truslerne omfatter påvirkninger, hvor der er en begrundet mistanke om, at de har en negativ betydning for naturtilstanden. De største trusler er gennemgået i de følgende afsnit.

3.1 Reduceret areal

Antallet af plante- og dyrearter på en lokalitet afhænger, alt andet lige, af lokalitetens størrelse, således at et større areal kan oppebære et større antal arter. Store lokaliteter kan desuden typisk indeholde større bestande af de enkelte arter end små lokaliteter.

Reduktion af en naturtypes areal vil derfor betyde, at der først sker en reduktion af bestandsstørrelserne af de enkelte arter, hvorefter nogle af bestandene forsvinder, og endelig vil de enkelte arter begynde at uddø.

Det reducerede areal kombineret med forringede levevilkår i mange af de resterende naturområder har bevirket, at de forskellige plante- og dyrearter i stadig stigende grad får opsplittet deres bestande i mindre og isolerede delbestande. Sådanne små isolerede bestande er betydelig mere udsatte for at uddø end store sammenhængende bestande pga. indavl og tilfældige katastrofer. Når arterne er forsvundet fra sådanne isolerede lokaliteter, vil det ofte være vanskeligt for nye bestande at sprede sig dertil, netop fordi lokaliteterne er isolerede.

Reduktion af arealet af en habitatnaturtype eller en arts levested i skov kan f.eks. skyldes

en aktiv konvertering til andre træarter, naturlig dynamik eller ændrede afvandingsforhold. I visse tilfælde kan både naturlig dynamik og genopretning af naturlig hydrologi medføre en acceptabel formindskelse af et naturareal. Således skal betydningen af udvikling af habitatnaturtyperne indbyrdes vurderes i forhold til det samlede areal med hver habitatnaturtype både lokalt, regionalt og nationalt.

3.2 Intensiv skovdrift

Intensiv skovdrift kan være en trussel mod habitatnaturtyper og arter. Det kan f.eks. dreje sig om:

- Forstyrrelse af jordbund

Forstyrrelse af jordbunden kan skade habitatnaturtypernes strukturer og arter. Jordbunden kan f.eks. forstyrres ved jordbearbejdning i forbindelse med foryngelse af skov eller kørsel i forbindelse med mekaniseret skovning og udkørsel af træ.

- Anvendelse af pesticider

Sprøjtning med pesticider kan skade habitatnaturtypernes arter. Der kan både være tale om anvendelse af pesticider direkte på arealerne og om vinddrift af pesticider fra nærtliggende land- eller skovarealer, som sprøjtes.

- Plantning og efterbedring

Plantning og efterbedring kan medføre en strukturel ensretning sammenlignet med naturlig foryngelse.

- Hugst

Hugstindgreb kan være en trussel, som helt kan fjerne skovnaturtyper og arters levesteder (renafdrift) eller forskyde træartssammensætningen og medføre en strukturel ensretning af bevoksninger.

- Ophør med naturvenlige driftsformer

Mange arter og strukturer er knyttet til og afhængige af naturvenlige driftsformer. Det kan eksempelvis være gamle driftsformer som stævnings- eller græsningsskov samt urørt skov. Derfor er ophør af disse naturvenlige driftsformer en trussel mod habitatnaturtyper og arter.

Anvendelse af gødning er behandlet i afsnit 3.3 om eutrofiering, mens *afvanding* er behandlet i afsnit 3.4 om hydrologi.

I bilag 2 er der lavet en sammenstilling af data om de enkelte habitatnaturtyper og arter. Der fremgår følgende af bilaget:

- Forstyrrelse af jordbund

Det fremgår af DMU-rapporten ”Kriterier for gunstig bevaringsstatus”, at arealandelen med uforstyrret jordbund (f.eks. uden jordbearbejdning og kørsel) skal være stabil eller stigende. Jordbearbejdningen må foretages på op til 1/3 af en flade, hvis denne har været jordarbejdet tidligere (DMU 2003).

Der er ikke registreret hverken tegn på jordbearbejdning eller spor efter kørsel med traktose/dybe spor på de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer i habitatområdet.

Samlet set vurderes forstyrrelse af jordbunden i form af jordbearbejdning eller spor efter kørsel med traktose/dybe spor ikke at udgøre en trussel for skovnaturtyperne i området.

- Hugst

Skovnaturtyperne skal have en kronedækningsgrad > 50 % af de træarter, der hører til naturtypen (DMU 2005a).

På baggrund af bilag 2 kan det konkluderes, at der:

- på 0 % af arealet med skovnaturtyper er en kronedækningsgrad > 90 %
- på 100 % af arealet med skovnaturtyper er en kronedækningsgrad på 76-90 %

Kronedækningsgraden i området indikerer, at der føres en hugst i området, som ikke udgør en trussel mod sikring af en kronedækningsgrad på > 50 %. Den registrerede kronedækningsgrad omfatter dog alle træarter på arealet, og ikke kun de træarter, der naturligt hører til skovnaturtypen.

- Ophør med naturvenlige driftsformer

Der er ikke registreret hverken nylig eller tegn på tidligere stævningsdrift i H61.

Nuværende græsningsdrift er konstateret på 100 % af det samlede areal med Elle- og askeskov (91E0). Der er ikke registreret skovnaturtypearealer med tegn på ophørt græsning.

På baggrund af de ovennævnte registreringer vurderes det, at der ikke har været en negativ ændring i arealet med naturvenlige driftsformer.

3.3 Eutrofiering

Kvælstof er fra naturens hånd begrænsende næringsstoffer for mange økosystemer. Når et naturområde belastes med ekstra næringsstoffer (eutrofieres), fører det til ændret artssammensætning, fordi konkurrencestærke og kraftigt voksende plantearter (som f. eks. *stor nælde*, *blåtop* og *vild kørvel*) bliver begunstiget på bekostning af lavtvoksende og konkurrencesvage plantearter (såkaldte nøjsomhedsarter).

Eutrofieringen kan blive så kraftig, at naturtypernes tålegrænse² bliver overskredet. Resultatet bliver, at flere af de karakteristiske nøjsomhedsarter forsvinder, og naturtypernes tilstand ændres. Selv små ekstra tilførsler af næringsstoffer kan på sigt føre til ændret artssammensætning. Eutrofiering af naturområder kan ske i form af direkte tilførsel af gødning eller indirekte i form af f.eks. kvælstofdeposition fra luften eller jordfygning fra marker.

Eutrofiering af skovarealer kan påvises på flere måder, f.eks. ved forekomst af negative strukturer, mange plantearter med god tilpasning til at vokse på næringsrig jordbund eller ved at måle eller modelberegne depositionen af kvælstof fra luften.

Tålegrænser

Alle de registrerede skovnaturtyper i H61 er kvælstoffølsomme med tålegrænser på 10-20 kg N/ha/år. Modelberegninger kan give lavere tålegrænser, ned til 7 kg N/ha/år (Skov- og Naturstyrelsen 2005).

² Tålegrænsen er et mål for et naturområdes følsomhed for luftforurening. Tålegrænsen kan defineres som "En kvantitativ vurdering af den belastning med et eller flere forurenende stoffer, hvorunder effekter på udvalgte følsomme elementer af natur og miljø ikke forekommer vurderet med den bedste nuværende viden".

Kvælstof-deposition

Den gennemsnitlige afsætning af kvælstof fra luften er følgende for de enkelte kommuner i H61:

	NH _y (kg N/ha)	NO _x (kg N/ha)	Total N (kg N/ha)
Egvad	9,91	6,64	16,56
Herning	11,79	6,57	18,36
Skjern	10,83	6,59	17,42
Aaskov	11,64	6,83	18,48
Lands gennemsnit	9,1	6,8	15,9

Tabel bilag.3.3. Baggrundsbelastningen (i kg N/ha/år) i de kommuner der ligger indenfor Natura 2000 området. Der refereres til kommuneinddelingen fra før den 1. januar 2007. Kvælstof-depositionen er angivet som kommunevise gennemsnit af hhv. NH_y (ammoniak og ammonium), NO_x (kvælstofoxider, salpetersyre og nitrat) og total N (samlet tør- og våddeposition) (Skov- og Naturstyrelsen 2005).

Den gennemsnitlige deposition i de 4 kommuner, der dækker H61, er således på 17,71 kg N/ha/år, hvilket ligger over lands gennemsnittet på 15,9 kg N/ha/år.

En betydelig del af NH_y-fraktionen består af ammoniak fra lokale husdyrbrug, som er ujævn fordelt i landskabet. Hertil kommer, at afsætningen af kvælstof på forskellige overfladetyper varierer i forhold til ruheden. Skov har stor ruhed, og derfor er der en større depositions hastighed i skove. Særligt udsatte er skovkanter, hvilket har stor betydning i Danmark, da en væsentlig del af de danske skove er små og derfor har relativ stor rand. Endvidere er der en særlig stor deposition i bevoksninger med nåletræ (Skov- og Naturstyrelsen 2003).

Det er muligt at korrigere de kommunevise gennemsnitstal i forhold til lokal husdyrtæthed og til forskellige naturtypers ruhed inden for habitatområdet.

Skov & Landskab har estimeret, at f.eks. ruheden af løvskov medfører en korrektion af den gennemsnitlige kvælstofdeposition på 2 i skovkanter (0-25 m) og 1,5 i overgangszonen (25-50 m) (Skov & Landskab 2006b).

Overskridelse af tålegrænse

Det fremgår af DMU-rapporten ”Kriterier for gunstig bevaringsstatus”, at tålegrænsen for skovnaturtyperne ikke må overskrides (DMU 2003).

Eutrofieringen vurderes at være en aktuel trussel i skovkanter og overgangszoner. Den gennemsnitlige deposition i den indre del af skovene ligger i den høje ende af intervallet med tålegrænsen for skovnaturtyperne. Supplerende modelberegninger kan afsløre, om tålegrænsen er overskredet i den indre del af skovene.

3.4 Hydrologi

En naturlig hydrologi uden afvanding eller vandløbsvedligeholdelse vil som hovedregel fremme den mest naturlige udvikling af de forskellige naturtyper. Afvanding samt nærtliggende vandindvinding sænker det naturlige vandspejl og medfører en gradvis udtørring af arealet.

Det fremgår af ”Kriterier for gunstig bevaringsstatus”, at der skal være en stabil eller faldende indsats for oprensning af vandløb og nygravning af grøfter (DMU 2003).

Det fremgår af bilag 2, at afvandingsforholdene for skovnaturtyperne er som følger:

Afvanding

- på 0 % af arealet er der ikke grøfter
- på 0 % af arealet er der grøfter, der ikke fungerer
- på 100 % af arealet er der grøfter, der er fungerende, men ikke vedligeholdt inden for de seneste 6 år

Der er i den fredskovspligtige, skovbevoksede del af habitatområdet registreret 0,02 ha med naturtypen kilde og væld (7220). Endvidere er der i skovnaturtyperne registreret mindre forekomster af kilder og væld som en del af disse naturtyper. De registrerede kilder og væld har en overvejende naturlig hydrologi med ingen eller kun mindre forstyrrelser.

Som følge af tilstedeværelsen af større arealer med fugtige skovnaturtyper og kilder og væld vurderes området at være særligt følsomt overfor ændringer i hydrologien.

Samlet vurderes hydrologien i området ikke at være nogen trussel for skovnaturtyperne og kilder og væld i området, da de hydrologiske forhold i området har været stabile. Enhver ændring i hydrologien i negativ retning i området kan imidlertid være en potentiel trussel.

3.5 Invasive arter

Arter, der ikke er kommet naturligt til landet og som er bevidst indført eller tilfældigt slæbt ind af mennesker, kaldes introducerede arter. En lille mængde af disse arter kan vise sig problematiske, hvis de spreder sig til naturen. Disse arter kaldes invasive arter.³

Mange af de invasive arter er efterhånden blevet et stort problem, for de spredes og etablerer sig i beskyttede naturtyper. Her kan de danne store bestande og derved fortrænge det vilde plante- og dyreliv.

Selvsåede nåletræarter (undtagen skovfyr, taks og ene) betragtes i denne sammenhæng som invasive arter, hvis de vokser på arealer med habitatnaturtyper. Dog kan rødgran indgå som en naturlig del af skovbevoksede tørvemoser (91D0).

Det fremgår af DMU-rapporten ”Kriterier for gunstig bevaringsstatus”, at kronedækningsgraden af ikke-hjemmehørende (uønskede) træarter ikke bør overstige 10 % (DMU 2003).

Det fremgår af bilag 2, at der er fundet glansbladet hæg og kæmpe-bjørneklo i området. Skov- og Naturstyrelsen vurderer, at de pågældende arter ikke udgør nogen aktuel trussel mod skovnaturtyper i området på kort sigt.

3.6 Forstyrrelse af arter

Skov- og Naturstyrelsen vurderer ikke, at forstyrrelse udgør en trussel for odderen i H61.

3.7 Andre trusler

Skov- og Naturstyrelsen har ikke konstateret andre trusler i H61.

³ Kilde: Skov- og Naturstyrelsens hjemmeside www.skovognatur.dk

Miljørapport for Skjern Å Natura2000-område nr. 68

Den enkelte naturplan skal ifølge lov nr. 316 af 5. maj 2004 om miljøvurderinger af planer og programmer have sin egen miljørapport. Rapporten skal indeholde oplysninger, der følger af bilag 1 i loven.

a) Planens indhold, hovedformål og andre relevante planer

Indhold

Natura 2000-planen består af 1) en basisanalyse, 2) en målsætning af det enkelte område, 3) et indsatsprogram, der angiver retningslinjer for planens gennemførelse. Der er udarbejdet en overordnet målsætning for hele Natura 2000-området samt konkrete målsætninger og afvejning af modstridende naturinteresser. Indsatsprogrammet angiver både generelle og konkrete retningslinjer for den forvaltning, der skal implementeres i 1. planperiode (6 år og 12 år for fredskovspligtige arealer) startende fra 2010. Endelig er der en kort beskrivelse af sammenhæng til vandplanen og et oversigtsskema, der opsummerer Natura 2000-planen jf. naturtyper og arter på områdets udpegningsgrundlag.

Formål

Planens mål på sigt er skitseret nedenfor. Indsatsen i 1. planperiode skal sikre eksisterende naturværdier på udpegningsgrundlaget og starte en proces, der genopretter akut truet natur under hensyntagen til eventuelle modstridende naturinteresser. For området gælder følgende overordnede målsætning:

Hovedløbet af Skjern Å, samt tilløbene og den store Skjern ådal er et karakteristisk landskabsэлемент i området. Ådalen understøtter et sammenhængende bælte af lysåbne naturtyper og skovnatur langs den slyngede å. Naturtyperne i ådalen sikres en god-høj naturtilstand. Områdets truede naturtyper og arter prioriteres højt. Det gælder sure overdrev og rigkær som udvides, hvor det er muligt og om nødvendigt på bekostning af elle- og askeskov. Ligeledes prioriteres levesteder for de nationale ansvarsarter damflagermus og vandranke. Arealet af ovennævnte naturtyper og levesteder øges, og der skabes så vidt muligt sammenhæng mellem forekomsterne.

Skjern Å og søerne i området sikres god-høj naturtilstand. Dette forudsætter en god vandkvalitet og for vandløbets vedkommende gode fysiske forhold og kontinuitet. Levestederne for laks i åen og grøn kølleguldsmed i og langs åen sikres.

Områdets økologiske integritet sikres i form af en for naturtypen hensigtsmæssig drift/pleje og hydrologi, en lav næringsstofbelastning og gode sprednings- og etableringsmuligheder for arterne.

Relevante planer

I 2002 afsluttedes genslyngningen af Skjern Å, et af Nordeuropas største naturgenopretningsprojekter.

En stor del af engene i Skjern ådalen er afgræssede, og har været det fra før 1994. Hovedparten af arealerne i det naturgenoprettede område er tidligere omdriftsarealer. Engene græsses primært af kreaturer, men også får og heste. Der tages høslet på dele af arealet (pt. under 200 ha.) Der følges op med slåning af lyse-siv, tidsler og trævækst.

Rørskovsområder plejes ved rørhøst, hede plejes ved nedskæring af trævækst og afbrænding af gammel hedelyng (Oxbøl Statsskovdistrikt 2006).

For at sikre laksens overlevelse i Skjern Å-systemet udsættes hvert år ca. 100.000 stykker lakseyngel, som er et afgørende supplement til den naturlige yngelproduktion. Der er indført et totalt fangstforbud i Ringkøbing Fjord. Lystfiskeriet i Skjern Å-systemet er reguleret af frivillighedens vej, idet Skjern Å Sammenslutningens medlemmer har indført en kvote på antallet af hjemtagne fisk, pr. lystfisker pr. år.

Vandranke har en forholdsvis dårlig konkurrenceevne ift. andre vandplanter, så længe dens levesteder påvirkes af næringsstoffer. Derfor trives arten p.t. bedst ved en relativt hårdhændet vedligeholdelse, hvorfor grøden i Sydlige Parallelkanal skæres 2-4 gange årligt. På de øvrige vandrankelokaliteter foretages der ingen vedligeholdelse eller pleje.

Gjaldbæk er i et samarbejde mellem Ringkøbing-Skjern kommune, Skov- og Naturstyrelsen, Forsvaret og en privat lodsejer blevet genslynget og ført direkte til Skjern Å, i stedet for at løbe via Sønder Parallelkanal. Projektet skaber bedre forhold for vandrende fisk i vandløbet.

Natura 2000-områderne vil fremgå af landsplandirektivet (de tidligere regionplaner). Disse skal indeholde retningslinjer i overensstemmelse med bekendtgørelsen om udpegning og administration af internationale beskyttelsesområder nr. 408 af 1. maj 2007. Det betyder, at landsplandirektivet skal indeholde retningslinjer, der i overensstemmelse med direktivforpligtelserne kan understøtte områdernes bevaringsmålsætninger. Landsplandirektivet indeholder derfor ikke udlæg af nye arealer til byzone, sommerhusområde, nye større vejanlæg, øvrige trafik og tekniske anlæg eller væsentlige udvidelser eller nye områder til råstofindvinding på land mv., mens der kan være retningslinjer, der bidrager til at sikre naturforholdene, jf. bestemmelser i bekendtgørelsens § 5.

Der vil derfor ikke med Natura 2000-planens bevaringsmålsætninger og retningslinjer for den efterfølgende kommunale planlægning være modstrid mellem den og landsplandirektivet.

b) Nul - alternativ

En række naturtyper og levesteder for arter kræver vedvarende drift for at sikre og opretholde gunstig bevaringsstatus det gælder fx en række lysåbne naturtyper. Samtidig kræver andre i ugunstig tilstand tiltag, der kan imødegå forringelse. Planen vil sikre fortsatte levesteder for grøn kølleguldsmed, havlampret, bæklampret, flodlampret, laks, damflagermus, odder og vandranke.

Hvis ikke planen for 1. planperiode iværksættes, vil tilgroningen af de lysåbne naturtyper fortsætte, og der vil ske en stadig øget fragmentering af de lysåbne naturtyper til skade for planter og dyr som har naturtyperne som deres levested.

Situationen for området søer vil fortsat forværres pga. uønsket tilførsel af næringsstoffer fra oplandet og reguleringer og hårdhændet vandløbsvedligeholdelse vil fortsat betyde dårlige fysiske forhold for flere stræk af vandløbene indenfor området, hvis ikke vandplanen forbedrer tilstanden.

Prognosen er gunstig eller vurderet gunstig for:

- grøn kølleguldsmed og odder, på grund af god vandløbskvalitet. Arterne vurderes at have stabile eller stigende bestande i området.

- bæklampret, på grund af god vandløbskvalitet og desuden pga. forbedrede passageforhold i den største del af vandløbene. Arten vurderes at have en stabil eller stigende bestand i området.
- laks, på grund af forbedret vandløbskvalitet og desuden pga. forbedrede passageforhold i den største del af vandløbene. Målet i Skov- og Naturstyrelsens nationale handlingsplan for laks på 1.000 gydende vildlaks pr. år, er nået.
- vandranke (dog kun i Sydlige Parallelkanal) pga. hårdhændet vedligeholdelse (grødeskæring) i Sydlige Parallelkanal.
- Vandløb da størsteparten af Skjern Å's hovedløb, Omme Å og Vorgod Å har fine plantesamfund og gode fysiske forhold.

Prognosen er ugunstig eller vurderet ugunstig for:

- de 4 søtyper på grund af stor belastning med næringsstoffer. Det gælder både luftbåren og tilførsel fra dræn og overfladevand.
- tør hede fordi den laveste tålegrænse for N-deposition er overskredet på hele arealet og den højeste grænse er overskredet på dele af arealet. Endvidere fordi der sker påvirkninger i forbindelse med dyrkning af omkringliggende arealer.
- de sure overdrev da arealerne generelt er små, laveste tålegrænse for N-deposition er overskredet på hele arealet og den højeste grænse er overskredet på dele af arealet. Endvidere er der problemer med tilgroning, samt påvirkning i forbindelse med dyrkning af omkringliggende arealer.
- arealer med tidvis våd eng på grund af tilgroning og fordi den laveste tålegrænse for N-deposition er overskredet.
- arealer med hængesæk og rigkær fordi den laveste tålegrænse for N-deposition er overskredet for rigkær og den højeste tålegrænse for N-deposition er overskredet for hængesæk. Endvidere tilgroning med vedplanter og invasive arter
- elle- og askeskov, da den højeste tålegrænse for N-deposition er overskredet for hele skovarealet.

Prognosen er ukendt for:

- arealer med kildevæld, pga. manglende kendskab til naturtypen i området.
- havlampret, flodlampret og damflagermus, da bestandenes størrelser og truslerne mod dem er ukendte på nuværende tidspunkt.

c) Miljøforhold i områder der kan blive berørt

Arealet med tør hede og surt overdrev udvides hver med 10-20 %, hvor de naturgivne forhold gør det muligt. Riggær målsættes til god-høj naturtilstand og søges udvidet i det omfang de naturgivne forhold gør det muligt.

Sure overdrev og rigkær har på nationalt og regionalt niveau haft en stor tilbagegang, og i Danmarks afrapportering til EU vurderes naturtypernes bevaringsstatus at være ugunstig. Der vil derfor blive gjort en indsats for at øge arealerne af især disse naturtyper.

Især øgning af arealet med rigkær kan betyde en indskrænkning af arealet af habitatnaturtyperne elle- og askeskov som er opstået ved tilgroning af tidligere lysåbne enge og moser. For rigkærenes vedkommende prioriteres hensynet til at genskabe større sammenhængende arealer de steder, hvor der er tale om unge birke- og ellesumpe, som enten er plantede eller opstået ved tilgroning af

tidligere lysåben natur. Gamle og/eller veludviklede bevoksninger med elle- og askeskov prioriteres på lige fod med rigkær og bør kun efter nærmere vurdering konverteres. Eventuel rydning af unge elle- og askeskove i forbindelse med genskabelse af rigkær kan ske under forudsætning af, at arealet af skovnaturtypen opretholdes på nationalt biogeografisk niveau.

d) Eksisterende miljøproblemer

Truslerne mod naturværdierne og områdets udpegningsgrundlag er systematisk beskrevet i planen. Planens mål er, at sikre udpegningsgrundlaget mod disse trusler herunder prioritering i tilfælde af modstridende naturinteresser.

e) Internationale miljøbeskyttelsesmål

Planen er en udmøntning af EU's Habitat- og Fuglebeskyttelsesdirektiv implementeret i dansk lov via Miljømålsloven. Planen vil sikre, at areal og tilstand af udpegede naturtyper og levesteder for udpegede arter ikke går tilbage eller forringes. Samtidig vil der ske en særlig indsats for truede naturtyper og arter, hvilket er afspejlet i statens retningslinjer for 1. planperiode. For Skjern Å gælder:

- 1.1 Reduktion af kvælstof-deposition på områdets habitatnaturtyper forventes at ske gennem en kommende ændring af husdyrgodkendelsesloven jf. regeringsudspillet Grøn Vækst, april 2009. Den øvrige tilførsel af næringsstoffer til typerne reduceres, herunder fra dræntilløb, dyrkede marker, overfladevand, spildevand og fodring. For vandløb reguleres tilførslen af næringsstoffer via vandplanen.
- 1.2 Der sikres den for naturtyperne mest hensigtsmæssige hydrologi på arealer med tidvis våd eng, hængesæk, kildevæld og rigkær. Det undersøges nærmere, hvor der er behov for at skabe mere hensigtsmæssig hydrologi i elle- og askeskove, og disse steder sikres den for skovnaturtyperne mest hensigtsmæssig hydrologi.
- 1.3 De lysåbne terrestriske naturtyper sikres en hensigtsmæssig ekstensiv drift og pleje, og vandløb med vandplanter sikres gode fysiske forhold samt kontinuitet. Dette vil samtidig begünstige forekomsten af grøn kølleguldsmed, de tre lampret-arter samt laks og odder. I særlige tilfælde kan permanent ophør af drift i elle- og askeskov (urørt skov) være nødvendig for at opfylde direktivforpligtigelsen primært på arealer, som i forvejen i en længere periode har haft minimal eller ingen hugst.
- 1.4 Der sikres velegnede levesteder for grøn kølleguldsmed, damflagermus og odder.
- 1.5 Invasive arter bekæmpes og deres spredning forebygges.

I henhold til vandplanen vil en gennemførelse af planen for vandopland Ringkøbing Fjord under vandrammedirektivet vurderes at indebære, at følgende del af Natura 2000-planens indsatsprogram bliver udført:

- Nedbringelse af næringsstofudledningen til områdets større søer.

f) Planens indvirkning på miljøet

I tabel 1 herunder er gennemgået planens sandsynlige indvirkning på en række faktorer ifølge lovens bilag 1f, i de tilfælde hvor de vurderes at være af væsentlig betydning.

Planens indvirkning på	Påvirkes	Ingen påvirkning	Redegør for indvirkning
Biologisk mangfoldighed	x		Er redegjort for.
Befolkningen	x		De rekreative oplevelser i tilknytning til området sikres eller forbedres via et forbedret naturgrundlag.
Menneskers sundhed		x	
Fauna og flora	x		Er redegjort for.
Jordbund	x		Ved udvidelse af nogle naturtypers arealer kan anvendelsen af jordbunden blive påvirket.
Vand	x		Er redegjort for – se i øvrigt vandplan for vandopland Ringkøbing Fjord
Luft		x	
Klimatiske faktorer		x	
Materielle goder		x	
Landskab	x		Et varieret landskab bestående af forskellige landskabstyper fastholdes og udbygges. Fragmentering af landskabet imødegås.
Kulturarv, herunder kirker		x	
Arkitektonisk arv		x	
Arkæologisk arv		x	

Tabel 1. Gennemgang af planens indvirkning på en række miljøforhold.

g) Foranstaltninger der modsvarer negativ indvirkning på miljøet

Planen har indvirkning på de faktorer, der er listet i tabel 1. Vedrørende modstridende naturinteresser følger prioriteringen statens retningslinjer.

Følgende konkrete tiltag er planlagt.

Sigtelinje 2. Små og fragmenterede habitatnaturtyper og levesteder for arter, som ikke kan opretholdes ved drift af det nuværende areal alene, sikres ved arealudvidelse, sammenkædning af arealer, pleje af naboarealer og/eller etablering af spredningskorridorer.

- 2.1 Forekomsterne af surt overdrev og rigkær søges udvidet og sammenkædet, hvor de naturgivne forhold gør det muligt.

Sigtelinje 3. Naturtyper og levesteder, som ikke er beskyttet af natur- og miljølovgivningen skal sikres.

- 3.1 Elle- og askeskov sikres. Der kan være tale om en dynamisk situation, hvor det ikke nødvendigvis er de samme forekomster, der over tid bidrager til sikring af en skovnaturtype.
- 3.2 Konstaterede forekomster af habitatnaturtyper, der ikke er omfattet af lovgivningen, skal sikres mod ødelæggelse.

Sigtelinje 4. Der skal gøres en særlig indsats for naturtyper og arter, hvis biogeografiske status er i fare for at blive alvorligt forringet i 1. planperiode.

- 4.1 Arealet med surt overdrev øges med ca. 10 ha og arealet med rigkær øges med ca. 5 ha.

Der udarbejdes handleplaner og vælges virkemidler af kommunerne og Skov- og Naturstyrelsen m.fl. indenfor rammerne af indsatsprogrammet.

h) Grundlag for prioriteringer og valg

Planen har til hensigt at sikre udpegningsgrundlaget og fremme den biologiske mangfoldighed generelt. En målsætning for en bestemt naturtype eller art vil dog kunne indebære en nedprioritering af andre naturtyper/arter. For området er der foretaget følgende valg:

Sure overdrev og rigkær har på nationalt og regionalt niveau haft en stor tilbagegang, og i Danmarks afrapportering til EU vurderes naturtypernes bevaringsstatus at være ugunstig. Der vil derfor blive gjort en indsats for at øge arealerne af især disse naturtyper.

Især øgning af arealet med rigkær kan betyde en indskrænkning af arealet af habitatnaturtyperne elle- og askeskov som er opstået ved tilgroning af tidligere lysåbne enge og moser. For rigkærenes vedkommende prioriteres hensynet til at genskabe større sammenhængende arealer de steder, hvor der er tale om unge birke- og ellesumpe, som enten er plantede eller opstået ved tilgroning af tidligere lysåben natur. Gamle og/eller veludviklede bevoksninger med elle- og askeskov prioriteres på lige fod med rigkær og bør kun efter nærmere vurdering konverteres. Eventuel rydning af unge elle- og askeskove i forbindelse med genskabelse af rigkær kan ske under forudsætning af, at arealet af skovnaturtypen opretholdes på nationalt biogeografisk niveau.

i) Overvågning

Natura 2000-indsatsen bliver løbende overvåget i forhold til udpegningsgrundlag og naturværdier via NOVANA og DEVANO overvågningsprogrammer. Desuden afrapporterer Danmark den nationale indsats vedr. habitat- og fuglebeskyttelsesdirektivet til EU-kommissionen hvert 6 år.

Basisanalysen – udarbejdet i forbindelse med naturplanen - udgør det nuværende videns grundlag for områdets udpegningsgrundlag i forbindelse med naturplanlægningen. Analysen gennemgår

systematisk udpegningsgrundlaget med en beskrivelse af status for hver enkelt art og naturtype. Det er hensigten, at denne analyse opdateres i forbindelse med fremtidige planperioder.

j) Ikke teknisk resume

I medfør af lov nr. 316 af 15. maj 2004 er der foretaget en miljøvurdering. Planen vil sikre eller forbedre bevaringsstatus for områdets udpegningsgrundlag og den biologiske mangfoldighed generelt samt et sammenhængende og varieret landskab.

Der er der foretaget en prioritering af sammenhængende arealer med rigkær på bekostning af skovbevoksede naturtyper: elle- og askeskov. Arealreduktionen vil udelukkende omfatte dårligt udviklede forekomster af skovtypen. Desuden gøres der en indsats for at udvide og sammenkæde arealerne med surt overdrev.

Hvis ikke planen for 1. planperiode iværksættes, vil tilgroningen af de lysåbne naturtyper fortsætte, og der vil ske en stadig øget fragmentering af de lysåbne naturtyper til skade for planter og dyr som har naturtyperne som deres levested.

Situationen for områdets søer vil fortsat forværres pga. uønsket tilførsel af næringsstoffer fra oplandet og reguleringer og hårdhændet vandløbsvedligeholdelse vil fortsat betyde dårlige fysiske forhold for flere stræk af vandløbene indenfor området, hvis ikke vandplanen forbedrer tilstanden.

Planen betyder, at de rekreative oplevelser i tilknytning til området forbedres via et forbedret naturgrundlag, nedsat næringsstofbelastning via vandplanen og bidrager til at forbedre forholdene i ser og vandløb.

Det overordnede mål for Skjern å er at sikre området som det karakteristiske landskabselement den store ådal er. Naturtyperne i ådalen skal sikres en god-høj naturtilstand. Områdets truede naturtyper og arter skal prioriteres højt. Det gælder artsrige sure overdrev, kildevæld og rigkær. Ligeledes prioriteres levesteder for de nationale ansvarsarter damflagermus og vandranke. Arealet af ovennævnte naturtyper og levesteder skal øges, og der skal så vidt muligt skabes sammenhæng mellem forekomsterne. Skjern Å og søerne i området skal opnå god naturtilstand.

Eventuelle forekomster af bilag 4-arter i området vurderes ikke at blive negativt påvirkede af planens gennemførelse.

Tillæg om ny viden til Natura 2000-basisanalyse for Skjern Å (Natura 2000-område nr. 68).

Tillægget gælder både for basisanalyser for lysåbne naturtyper og arter samt for skovbasisanalyser.

Natura 2000-planerne bygger på den eksisterende viden om naturforholdene. Denne viden er områdevis blevet opgjort i basisanalyserne for hhv. Natura 2000-skovplanlægning, Natura 2000-havplanlægning samt Natura 2000-planlægning for øvrige arealer. Basisanalyserne, der udgør en del af den færdige plan for Natura 2000-området, blev offentliggjort i 2007 og kan ses på By- og landskabsstyrelsens hjemmeside (www.blst.dk/Natura2000plan).

Dette tillæg opsummerer den viden, der – ud over basisanalysens – supplerende indgår som grundlag for Natura 2000-planen. Tillægget er opbygget med et indhold og en struktur, der svarer til basisanalysens opbygning.

For nogle områder er der på baggrund af basisanalysen eller overvågningsdata mv. foretaget ændringer i udpegningsgrundlaget. Det gældende udpegningsgrundlag kan ses i figur 2 i naturplanen. I det tilfælde at nye arter er tilføjet udpegningsgrundlaget er vurderinger af deres levestedsareal opgjort i dette bilag.

Siden færdiggørelsen af basisanalyserne er der i nogle områder foretaget kortlægning af yderligere naturtyper, skovnaturtyper på ikke-fredskovspligtige arealer og/eller en genkortlægning af i første omgang oversigtligt kortlagte arealer. De ny- eller genkortlagte arealer har bidraget med ny viden af betydning for Natura 2000-planerne.

Der er foretaget nye overslagsberegninger af den luftbårne kvælstofdeposition til de kortlagte naturtyper. Beregningerne omfatter nu alle kortlagte arealer af både lysåbne naturtyper og skovnaturtyper.

I nogle områder er der endvidere sket væsentlige ændringer i driften, igangsat naturgenopretningsprojekter el.lign. siden færdiggørelsen af basisanalyserne.

1. BESKRIVELSE AF OMRÅDET

Områdets afgrænsning er uændret, og områdets overordnede naturindhold er uændret. Udpegningsgrundlaget for Skjern å er blevet opdateret og der er tilføjet 8 naturtyper og en enkelt art. Fire naturtyper på udpegningsgrundlaget er ikke fundet i Natura 2000-området.

2. TILFØJELSER TIL UDPEGNINGSGRUNDLAGET

I basisanalysens afsnit 5 er omtalt væsentlige nyopdagede eller nyindvandrede forekomster af arter eller naturtyper, der ikke var en del af områdets oprindelige udpegningsgrundlag. Der er desuden fremkommet yderligere oplysninger om naturtyper og arter i forbindelse med overvågning og kortlægning udført 2006-2008. Disse arter og naturtyper er vurderet i forbindelse med en revision af udpegningsgrundlaget. Det aktuelle udpegningsgrundlag fremgår af figur 2 i naturplanen – og af By- og Landskabsstyrelsens hjemmeside.

Følgende naturtyper: Søbred med urter (3130), kransnålalge-sø (3140), næringsrig sø (3150), brunvandet sø (3160), tør hede (4030), tidvis våd eng (6410), hængesæk (7140) og kildevæld (7220) samt arter: damflagermus (1318) er tilføjet det oprindelige udpegningsgrundlag.

3. NYE DATA OM NATURTYPER OG ARTER

Første runde af kortlægningen af EF-habitatområdernes naturtyper blev foretaget i perioden 2004-2005. I første omgang blev kun 18 lysåbne naturtyper samt skovnaturtyper på fredskovspligtige arealer kortlagt. I løbet af 2007 og 2008 er der foretaget kortlægning af flere lysåbne naturtyper, og der er kortlagt skovnaturtyper på mange ikke-fredskovspligtige arealer. Endelig er der foretaget genkortlægning eller nykortlægning af en række af de områder, som kun blev kortlagt oversigtligt/stikprøvevist i første runde.

Nye data om areal og antal forekomster af naturtyper og arter i dette Natura 2000-område fremgår af nedenstående tabel 1 og 2. Ud over de nævnte naturtyper er der i habitatområdet kortlagt et mindre udvalg af områdets vandhuller.

Data om ny-/genkortlagte naturtyper er medtaget såfremt der er tale om nykonstaterede naturtyper på udpegningsgrundlaget eller såfremt der er væsentlige ændringer i forhold til oplysningerne i basisanalysens afsnit 2 eller 5. Data om nykonstaterede arter er medtaget såfremt de indgår i udpegningsgrundlaget og såfremt at der er tale om nye oplysninger i forhold til basisanalysens afsnit 5.

Nr.	Naturtype	Regi- streret areal (ha)	Antal fore- komster	Kilde
Terrestriske naturtyper				
3130	Søbred med urter	0,60	1	3
3140	Kransnålalge-sø	0,94	3	3
3150	Næringsrig sø	1,79	7	3
3160	Brunvandet sø	1,63	11	3

Tabel 1. Opdaterede data om nye eller genkortlagte naturtyper i habitatområde nr. 61. Data stammer fra 1) NOVANA-overvågningsprogrammet (2004-2008) samt Ringkøbing Amts overvågning i perioden 1988-2006. 2) Naturtypekortlægning 2004-05 (NOVANA/DEVANO). 3) Genkortlægning, supplerende kortlægning 2007-08 (DEVANO). Kortlægningsdata for naturtyperne (ekskl. vandnaturtyper) kan ses på By- og landskabsstyrelsens hjemmeside. *Prioriteret naturtype.

Nr.	Art	Antal forekom- ster	Areal (ha)/ vandløb (km)	Kilde
1318	Damflagermus	1	-	1

Tabel 2. Opdaterede data om nye arter på udpegningsgrundlaget for habitatområde nr. 61. 1) Data stammer fra national overvågning 2004-2008 (NOVANA m.v.) samt Ringkøbing Amts overvågning i perioden 1988-2006.

4. SUPPLERENDE TRUSSELSVURDERING

I basisanalysen blev der præsenteret en trusselvurdering og tilstandsdata for de forskellige naturtyper og arter. Hvad angår de ny- og genkortlagte naturtyper vurderes disse forhold at være afspejlet i henholdsvis struktur- og artstilstand, som kan ses på By- og landskabsstyrelsens hjemmeside under "Se på kort". Struktur- og artstilstand udgør tilsammen naturtilstanden, som fremgår af figur 4 i naturplanen. De registrerede data (strukturparametre og artslistes) for de enkelte forekomster kan endvidere ses i den fællesoffentlige naturdatabase på www.naturdata.dk.

Ud over basisanalysens opgørelse af trusler mod områdets naturindhold er der nedenstående tilføjelser og ændringer.

4.1 Belastning af naturområder med luftbåret kvælstof

Kvælstof og fosfor er fra naturens hånd begrænsende næringsstoffer for mange økosystemer. Når et naturområde belastes med ekstra næringsstoffer (eutrofieres), fører det til ændret arts-sammensætning, fordi konkurrencesterke og kraftigt voksende plantearter (som f.eks. *stor nælde*, *blåtop* og *vild kørvel*) bliver begunstiget på bekostning af lavtvoksende og konkurrencevage plantearter (såkaldte nøjsomhedsarter).

Eutrofieringen kan blive så kraftig, at naturtypernes tålegrænse bliver overskredet. Resultatet bliver, at flere af de karakteristiske nøjsomhedsarter forsvinder, og naturtypernes tilstand ændres. Selv små ekstra tilførsler af næringsstoffer kan på sigt føre til ændret artssammensætning. Eutrofiering af naturområder kan ske i form af direkte tilførsel af gødning eller indirekte i form af f.eks. kvælstofdeposition fra luften eller jordfygning fra marker.

Eutrofiering af terrestriske naturarealer kan påvises på flere måder, f.eks. ved forekomst af negative strukturer (f.eks. dominans af *blåtop* på tørre heder), mange plantearter med tilpasning til at vokse på næringsrig jordbund eller ved at måle eller modelberegne nedfald af kvælstof fra luften.

Eutrofiering som trussel kan være meget vanskelig at observere ved tilsyn eller registrering.

Tålegrænser

For de naturtyper, der danner udpegningsgrundlag for Natura 2000-området, er der fastsat tålegrænseintervaller, som fremgår af tabel 2

Tålegrænse: Følsomheden af et naturområde over for en (forøget) tilførsel af forsurende eller eutrofierende stoffer kan beskrives i form af tålegrænser, der angiver "*den belastning, hvorunder væsentlige skadelige effekter på økosystemet ikke vil forventes, vurderet ud fra den bedste tilgængelige viden*". Empirisk baserede tålegrænser for en række forskellige naturtyper er blevet fastsat af UN/ECE (Skov- og Naturstyrelsen 2003).

1) UN/ECE er FN's Økonomiske Komité for Europa. Tålegrænserne (critical loads) fastsættes i Arbejdsgruppen vedr. effekter af konventionen om langttransporterende luftforurening (www.unece.org/env/wge) i forbindelse med det internationale samarbejdsprogram vedr. modellering og kortlægning af tålegrænser, baggrundsbelastning, effekter, risici og udviklingstendenser for luftforurening.

Naturtype	Tålegrænse
-----------	------------

	Kg N/ha
1110 Sandbanker med lavvandet vedvarende dække af havvand	- 1
1130 Flodmundinger	30-40
1140 Mudder- og sandflader blottet ved ebbe	- 1
1150 Kystlaguner og strandsøer	30-40
1160 Større lavvandede bugter og vige,	30-40
1170 Rev	- 1
1180 Boblerev	- 1
1330 Strandenge	30-40
1210 Strandvold med enårige planter	- 1
1220 Strandvold med flerårige planter	- 1
1230 Kystklint/klippe	15-25
1310 Vegetation af kveller eller andre enårige strandplanter på mudder og sand	30-40
1320 Vadegræssamfund	30-40
1330 Strandenge	30-40
1340 Indlandssaltenge	30-40
2110 Forstrand og begyndende klitdannelser	10-20 ₂
2120 Hvide klitter og vandremiler	10-20 ₂
2130 Stabile kystklitter med urteagtig vegetation (grå klit og grønsværklit)	10-20 ₂
2140 Kystklitter med dværgbuskvegetation (klithede)	10-20 ₂
2160 Kystklitter med havtorn	10-20 ₂
2170 Kystklitter med gråris	10-20 ₂
2180 Kystklitter med selvsåede bestande af hjemmehørende træarter	10-20 ₂
2190 Fugtige klitlavninger	10-25 ₄
2250 Kystklitter med enebær	10-20 ₂
2310 Indlandsklitter med lyng og visse	10-20 ₂
2320 Indlandsklitter med lyng og revling	10-20 ₂
2330 Indlandsklitter med åbne græsarealer med sandskæg og hvene	10-20 ₂
3110 Kalk- og næringsfattige søer og vandhuller (lobeliesøer)	5-10
3130 Ret næringsfattige søer og vandhuller med små amfibiske planter ved bredden	5-10
3140 Kalkrige søer og vandhuller med kransnåluger	5-10
3150 Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks	- 11
3160 Brunvandede søer og vandhuller	5-10
3260 Vandløb med vandplanter	- 1
3270 Vandløb med tidvis blottet mudder med enårige planter	- 1
4010 Våde dværgbusksamfund med klokkelyng	10-25
4030 Tørre dværgbusksamfund (heder)	10-20
5130 Enekrat på heder, overdrev eller skrænter	15-25 ₅
6120 Meget tør overdrevs- eller skræntvegetation på kalkholdigt sand	15-25
6210 Overdrev og krat på mere eller mindre kalkholdig bund (vigtige orkidélokali- ter)	15-25
6230 Artsrige overdrev eller græsheder på mere eller mindre sur bund	10-20
6410 Tidvis våde enge på mager eller kalkrig bund, ofte med blåtop	15-25 ₆
7110 Aktive højmoser	5-10
7120 Nedbrudte højmoser med mulighed for naturlig gendannelse	5-10
7140 Hængesæk og andre kærsamfund dannet flydende i vand	10-15 _{3,7}
7150 Planter samfund med næbfrø, soldug eller ulvefod på vådt sand eller blottet tørv	10-15 _{3,7}
7210 Kalkrige moser og sumpe med hvas avneknippe	15-25
7220 Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand	15-25 ₈
7230 Rigkær	15-25 ₃
9110 Bøgeskove på morbund uden kristtorn	10-20 _{2,10}
9120 Bøgeskove på morbund med kristtorn	10-20 _{2,10}

9130 Bøgeskove på muldbund	10-20 _{2,10}
9150 Bøgeskove på kalkbund	10-20 _{2,10}
9160 Egeskove og blandskove på mere eller mindre rig jordbund	10-20 _{2,10}
9170 Vinteregeskove i østlige (subkontinentale) egne	10-20 _{2,10}
9190 Stilkegeskove og -krat på mager sur bund	10-20 _{2,10}
91D0 Skovbevoksede tørvemoser	10-20 _{2,10}
91E0 Elle- og askeskove ved vandløb, søer og væld	10-20 _{2,10}

¹ Tålegrænsen for atmosfærisk belastning er ikke relevant, idet naturtyperne er naturligt kvælstofrige, ufølsomme for atmosfærisk tilførsel, eller forventes at modtage det største bidrag fra andre kilder, fx grundvand eller overfladenær afstrømning.

² Tålegrænsen for beskyttelse af laver (10 – 15 kg N ha⁻¹år⁻¹) kan anvendes hvis en væsentlig forekomst af følsomme laver på lokaliteten ønskes beskyttet.

³ Tålegrænsen for højmoser (5 – 10 kg N ha⁻¹år⁻¹) kan anvendes hvis en væsentlig forekomst af følsomme højmosearter på lokaliteten ønskes beskyttet.

⁴ Tålegrænsen for oligotrofe søer (5 – 10 kg N ha⁻¹år⁻¹) benyttes for småsøer i klitlavninger.

⁵ Tålegrænsen for heder (10 – 20 kg N ha⁻¹år⁻¹) anvendes, hvis dværgbuske (lyng mv.) er hyppige.

⁶ Naturtypen er en delmængde af den bredere naturtype fersk natureng, der kan være mere kvælstoffølsom.

⁷ Naturtypen er en delmængde af den bredere naturtype fattigkær, der har tålegrænse i intervallet 10 – 20 kg N ha⁻¹år⁻¹

⁸ Naturtypen omfatter også Palludellavæld, der forventes at have tålegrænser i den lave ende af intervallet.

⁹ Baseret på tålegrænsen for laver.

¹⁰ Tålegrænsen bør modelberegnes. En modelberegning kan give lavere tålegrænser, ned til 7 kg N ha⁻¹år⁻¹

¹¹ Mange søer og vandhuller er eutrofieret som følge af næringstilførsel fra andre kilder. For de rene, ikke eutrofierede søer af type 3150 kan tålegrænsen for de øvrige søtyper på 5-10 kg N ha⁻¹år⁻¹ bruges, hvis søen er kvælstofbegrænset.

Tabel 3 Tålegrænser for terrestriske naturtyper i habitatområdet (Skov- og Naturstyrelsen 2005)

Som det fremgår af tabel 3, er det særligt hængesæk og rigkær med en væsentlig forekomst af følsomme højmosearter (7140 og 7230) samt te søtyper (3130, 3140 og 3160), der hører til de særligt kvælstoffølsomme naturtyper med tålegrænser på 5-10 kg N/ha/år. Øvrige hængesække samt heder (4030) samt sure overdrev (6230), er ligeledes følsomme overfor kvælstofbelastning og har tålegrænser mellem 10-20(-25) kg N/ha/år. Blandt kilderne (7220) ligger tålegrænsen for Paludellavæld i den lave ende af intervallet, dvs. 15 kg N/ha/år.

Øvrige rigkær og kildevæld samt tidvis våd eng (7230, 7220 og 6410) er moderat kvælstoffølsomme med tålegrænser mellem 15-25 kg N/ha/år. For artsrige forekomster ligger tålegrænsen i den nedre ende af disse intervaller. Blandt indlandsklitterne (2310, 2320 og 2330) ligger tålegrænsen for beskyttelsen af laver i den lave ende af intervallet, dvs. 10-15 kg N/ha/år.

For alle elle- og askeskov er tålegrænsen fastsat til 10-20 kg N/ha/år, dog 10-15 kg N/ha/år for lichenrige skove.

N-deposition og overskridelse af tålegrænser

Kvælstofdepositionen til danske land- og vandområder kommer fra en lang række danske og udenlandske kilder, primært husdyrproduktion (ammoniak) og forbrændingsprocesser (kvælstofoxider). I Jylland og på Fyn stammer ca. 60 % af kvælstofdepositionen fra husdyrproduktion, mens det på Sjælland og Bornholm drejer sig om ca. halvdelen eller under halvdelen (Danmarks Miljøundersøgelser 2005). De gennemsnitlige tal dækker dog over store lokale variationer afhængig af den lokale husdyrtæthed og ruheden af naturområderne. I forhold til husdyrproduktionen er staldanlæg uden ammoniakbegrænsende teknik typisk den største kilde til landbrugets ammoniakfordampning.

I tabel 4 er den gennemsnitlige afsætning af kvælstof opgivet som kommunevise gennemsnit af NH_y og NO_x for 2006 (DMU).

Kommune	NH_y (kg N/ha)	NO_x (kg N/ha)	Total N (kg N/ha)	Heraf stammende fra danske kilder (%)
Ringkøbing-Skjern	9,0	8,0	17	34 %
Herning	10,1	7,9	18	39 %
Lands gennemsnit	8	9	17	33 %

Tabel 4. Baggrundsbelastningen (i kg N/ha/år) i de kommuner, som Natura 2000-området ligger inden for. Kvælstofdepositionen er angivet som kommunevise gennemsnit af hhv. NH_y (ammoniak og ammonium, primært fra husdyrproduktion), NO_x (kvælstofoxider, salpetersyre og nitrat (fra transport, energiproduktion og industri) og total N (samlet tør- og våddeposition). DMU, 2006.

Det gennemsnitlige kvælstofnedfald i de kommuner, hvori Natura 2000-området ligger, er 17,5 kg N/ha/år, hvilket er ca. det samme som landsgennemsnittet. Belastningen med ammoniak og ammonium (NH_y) er ca. 20 % højere end landsgennemsnittet, hvilket tyder på, at det lokale og regionale husdyrhold har en relativt stor indflydelse på kvælstofnedfaldets størrelse. Nedfaldet af NO_x 'er – der overvejende stammer fra transport, energiproduktion og industri – ligger lidt over landsgennemsnittet.

Overslagsberegning af den lokale kvælstofbelastning

Da husdyrbrug ikke ligger jævnt fordelt i landskabet, vil kvælstofbelastningen af et naturområde variere alt efter om der ligger husdyrbrug tæt på naturområdet, eller der slet ikke er husdyrbrug i nærområdet. Hertil kommer, at afsætningen af kvælstof på forskellige overfladetyper varierer i forhold til ruheden. Der er f.eks. stor forskel på, hvor meget der afsættes på en skov (med stor ruhed og dermed med stor afsætnings-overflade) og på en lysåben eng (med lavere ruhed og mindre afsætnings-overflade). Der er derfor foretaget en korrektion af de kommunevise gennemsnitstal i forhold til lokal husdyrtæthed og til forskellige naturtypers ruhed inden for Natura 2000-området. Ruheden af naturarealerne er vurderet på baggrund af den vedplantedækning, som er registreret ved kortlægningen.

Korrektionen er foretaget ved hjælp af en metode beskrevet i Ammoniakmanualen (Skov- og Naturstyrelsen, 2003) opdateret som beskrevet i boksen nedenfor. Der er ikke tale om en eksakt beregning, men om en forholdsvis grov overslagsberegning, der dog giver en indikation af om, og i givet fald hvor meget tålegrænserne er overskredet for de forskellige naturtyper. Derfor kan overslagsberegningerne ikke direkte indgå i myndighedsbehandling af N-belastning fra konkrete husdyrbrug/virksomheder.

Overslagsberegningerne viser, at kvælstofnedfaldet på størsteparten af naturområderne i Natura 2000-område nr. 68 ligger mellem 15 og 20 kg N/ha/år alt afhængig af den lokale husdyrtæthed og naturområdernes overfladeruhed. Elle- og askeskovene og enkelte af de tørre heder belastes dog med over 20 kg N/ha/år.

	Tålegrænseinterval	Kvælstofafsætning overslag		
		(kg N/ha/år)		
Naturtype	kg N/ha/år	15-20	20-25	25-30
Tør hede (4030)	10-20	80%	20%	
Surt overdrev (6230)	10-20	99%	1%	
Tidvis våd eng (6410)	15-25 (f)	21%		79%
Hængesæk (7140)	10-15 (c,g)	100%		
Rigkær (7230)	15-25 (c)	100%		
Elle- og askeskov (91E0)	10-20 (b,i)		100%	
Total		94%	4%	2%

Tabel 5. Overslag over tålegrænseoverskridelser i Natura 2000-området. For hver naturtype er angivet naturtypens tålegrænseinterval og andelen af det samlede areal i forskellige intervaller af belastninger. Tålegrænsen for et konkret naturområde vil typisk ligge indenfor tålegrænseintervallet.

Belastninger, hvor den lokale N-belastning ligger under den nedre grænse i tålegrænseintervallet (tålegrænsen ikke overskredet), er markeret med grønt, N-belastninger, der ligger indenfor tålegrænseintervallet (overstiger den lave ende af tålegrænseintervallet), er vist med gult, og N-belastninger, der ligger over tålegrænseintervallet (overstiger den høje ende af tålegrænseintervallet), er markeret med rødt.

(a) Tålegrænsen for atmosfærisk belastning er ikke relevant, idet naturtyperne er naturligt kvælstofrige, ufølsomme for atmosfærisk tilførsel, eller forventes at modtage det største bidrag fra andre kilder, fx grundvand eller overfladenær afstrømning.

(b) Tålegrænsen for beskyttelse af laver ($10 - 15 \text{ kg N ha}^{-1}\text{år}^{-1}$) kan anvendes hvis en væsentlig forekomst af følsomme laver på lokaliteten ønskes beskyttet.

(c) Tålegrænsen for højmoser ($5 - 10 \text{ kg N ha}^{-1}\text{år}^{-1}$) kan anvendes hvis en væsentlig forekomst af følsomme højmosearter på lokaliteten ønskes beskyttet.

(d) Tålegrænsen for Oligotrofe søer ($5 - 10 \text{ kg N ha}^{-1}\text{år}^{-1}$) benyttes for småsøer i kiitlavninger.

(e) Tålegrænsen for heder ($10 - 20 \text{ kg N ha}^{-1}\text{år}^{-1}$) anvendes, hvis dværgbuske (lyng mv.) er hyppige.

(f) Naturtypen er en delmængde af den bredere naturtype fersk natureng, der kan være mere kvælstoffølsom.

(g) Naturtypen er en delmængde af den bredere naturtype fattigkær, der har tålegrænse i intervallet $10 - 20 \text{ kg N ha}^{-1}\text{år}^{-1}$.

(h) Naturtypen omfatter også Palludellavæld, der forventes at have tålegrænser i den lave ende af intervallet.

(i) Baseret på tålegrænsen for laver.

(j) Tålegrænsen bør modelberegnes. En modelberegning kan give lavere tålegrænser, ned til $7 \text{ kg N ha}^{-1}\text{år}^{-1}$.

Som det fremgår af tabel 5 gælder det for de fleste naturområder i Natura 2000-området, at de enten er eller kan være negativt påvirket af luftbåret kvælstof. Værst ser det ud for de meget næringsfattige naturtyper hængesæk og elle- og askeskov, hvor den høje ende af tålegrænseintervallerne for kvælstofpåvirkning er overskredet for hele arealet (vist med rødt).

Også for en mindre del af de tidvis våde enge, tørre heder og sure overdrev er den høje ende af intervallet overskredet på størsteparten af arealet, mens den lave ende af intervallet er overskredet for størstedelen af de tørre heder og de sure overdrev samt alle rigkær (vist med gult).

Bestemmelse af kvælstofnedfaldets størrelse på naturområder og sammenligning med andre beregninger

Den præcise størrelse af kvælstofbelastningen på et konkret naturområde er vanskelig at bestemme. Der kan enten foretages målinger (som er tidskrævende, omkostningstunge og usikre, da de som regel kun repræsenterer en kortere måleperiode og derfor skal omregnes til "normale" forhold), eller der kan foretages modelberegninger med modeller af forskellig art, hvoraf nogle er meget ressourcekrævende og omkostningstunge, mens andre har karakter af overslagsberegninger. Resultater fra alle modelberegninger er typisk behæftet med en holdsvis høj usikkerhed.

Overslagsberegningerne skal alene anvendes til at give et foreløbigt overblik over omfanget af tålegrænseoverskridelser til brug ved vurdering af gunstig bevaringsstatus, ikke til konkret sagsbehandling.

4.2 Foreløbig trusselsvurdering for nye arter på udpegningsgrundlaget

Damflagermus

Bestand: Damflagermus er sjælden. Arten har i det nordlige Europa 3 kerneområder: Holland, de baltiske lande og Jylland. Damflagermus er fundet på en lang række lokaliteter i den midterste del af Jylland fra Vejle-egnen i syd og til nord for Limfjorden. Desuden er arten fundet på Bornholm og ved Lolland-Falster.

Damflagermus er sjælden og truet i hele Vesteuropa. Den er fredet i Danmark og EU har optaget den på Habitatdirektivets bilag 2 og 4. Desuden er Danmark, under Bonn konventionen, med i aftalen om beskyttelse af flagermus i Europa.

Kendskabet til Damflagermusens yngleområder i DK er ringe, men det ser ud som om den især slår sig ned i huse og sjældnere i hule træer, som regel i nærheden af større søer, åer, fjorde

og tagrørsbevoksninger som udgør dens jagtområder. Den er afhængig af ledelinjer i form af stier, grøfter eller lign. fra dagopholdsstedet til jagtområdet. Damflagermus lever udelukkende af insekter som stankelben, myg og natsværmere som den fanger flyvende i luften. Dagopholdsstederne findes i hulheder, sprækker, spættehuller mv. i træer, i forskellige slags bygninger og sjældnere i sprækker under broer og i fugle- eller flagermuskasser. Overvintringen foregår for størstedelens vedkommende i de jyske kalkgruber. Tusindvis af damflagermus overvintrer i kalkgruberne ved Mønsted og Daugbjerg, og i noget mindre antal i gruberne ved Smidie og Tingbæk. Vintersøvnen varer som regel fra oktober til april. Med nogle ugers mellemrum vågner flagermusene kortvarigt, men de forlader sjældent overvintringsstedet under denne opvågning. Overvintringsstederne er meget vigtige for arten, idet parringsaktiviteterne også foregår her. Forstyrrelser i Damflagermusens vintersøvn kan medføre store tab på dyrenes energiresourcer, hvilket kan mindske chancen for deres overlevelse.

Foreløbig trusselvurdering: Det er vigtigt at sikre, at både overvintringsstederne og ynglepladserne bevares og holdes uforstyrrede. Arten fouragerer over åbne vandflader og er afhængig af insektproduktionen fra disse. Damflagermusen er registreret et sted ved Skjern Å fouragerende over en nyanlagt sø. Det er uvist om arten forekommer fast i området.

Potentielle levesteder: De potentielle levesteder for Damflagermusen omfatter større søer og åer, hvor de jager insekter. Derfor vil de potentielt kunne findes langs de nedre dele af Skjern Å, ved Hestholm sø og ud mod Ringkøbing Fjord.

5. SUPPLERENDE MODSATRETTEDE INTERESSER

Der er ikke som følge af den supplerende kortlægning i Natura 2000-området identificeret nye modstridende interesser.

6. ÆNDRET NATURFORVALTNING OG PLEJE

Der er ikke kendskab til ændret naturforvaltning eller pleje inden for dette Natura 2000-område.

REFERENCER

- Baagøe, H.J. & Jensen, T.S., 2007, Dansk Pattedyratlas. Gyldendal. S. 392
- Bak, J. 2003: *Manual vedr. vurdering af de lokale miljøeffekter som følge af luftbåret kvælstof ved udvidelse og etablering af større husdyrbrug*. Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen.
- Danmarks Miljøundersøgelser, 2006: *Deposition af N komponenter 2006 – kommuner*.
http://www2.dmu.dk/1_viden/2_Miljoe-tilstand/3_luft/4_spredningsmodeller/5_Depositionsberegninger/2006/depositionables/2006.dk.Ntot.kommuner.html
- Ellermann, T. m.fl., 2005: *Atmosfærisk deposition 2004, NOVANA*, Faglig Rapport fra DMU nr. 555, Danmarks Miljøundersøgelser, Miljøministeriet.
- Ellermann, T. m.fl., 2006: *Atmosfærisk deposition 2005, NOVANA*, Faglig Rapport fra DMU nr. 595, Danmarks Miljøundersøgelser, Miljøministeriet.
- Ellermann, T. m.fl., 2007: *Atmosfærisk deposition 2006*, Faglig Rapport fra DMU nr. 645, Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet.
- Frohn, L. M. m.fl., 2008: *Kvælstofbelastning af naturområder i Østjylland. Opgørelse for udvalgte Natura 2000 områder*, Faglig Rapport fra DMU nr. 673, Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet.
- Geels, C. m.fl., 2008: *Kvælstofbelastning af naturområder på Bornholm og Sjælland. Opgørelse for udvalgte Natura 2000 områder*, Faglig Rapport fra DMU nr. 689, Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet.
- Nielsen O. K. m.fl., 2008: Denmark's National Inventory Report 2008. *Emission Inventories 1990-2006 – Submitted under the United Nations Framework Convention on Climate Change*. Faglig Rapport fra DMU nr. 667, Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet.
- Skov- og Naturstyrelsen, 2005: Harmoniserede tålegrænser. Opdatering af 15. december 2005.
<http://www.skovognatur.dk/NR/rdonlyres/78C70731-71A2-40B6-B611-2F1340CB922A/14951/Ammoniakmanual02122005.pdf>
- Søgaard, B. & Asferg, T. (red.): Håndbog om arter på habitatdirektivets bilag IV – til brug i administration og planlægning. Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. – Faglig rapport fra DMU nr. 635. 226 s. <http://www.dmu.dk/Pub/FR635.pdf>